

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Філологічний факультет
Кафедра української літератури**

**МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ НА
УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗЗСО**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала: здобувачка II курсу 201 групи
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньої програми «Українська мова та література»
спеціальності 014 «Середня освіта»

Струсь Вікторія Олексіївна

Керівник: к. філол. н., доц. Попович О. О.

Рецензенти: к. філол. н., асист. **Меленчук О. В.**

заступник директора з навчально-виховної роботи
Чернівецького ліцею №9 Чернівецької міської ради,
вчитель-методист української мови і літератури

Лаба О. В.

До захисту допущено,
протокол засідання кафедри

№ _____ від _____ 2025 р.

Зав. кафедри _____ доц. Валентин МАЛЬЦЕВ

Чернівці, 2025

АНОТАЦІЯ

Струсь Вікторія Олексіївна

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗЗСО

Магістерська робота присвячена методиці вивчення проблемно-тематичного змісту поетичних і прозових творів Галини Гордасевич та визначенню ролі їхнього виховного потенціалу в шкільному курсі української літератури. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу творчої спадщини письменниці й пошуку ефективних підходів до її інтеграції в освітній процес. У роботі обґрунтовано значення творів Галини Гордасевич для формування національної ідентичності та громадянської свідомості учнів, а також наведено фрагмент уроку літератури рідного краю, що демонструє можливості практичного застосування розробленої методики.

Ключові слова: Галина Гордасевич, проблемно-тематичний зміст, морально-етичні цінності, виховний потенціал, національна ідентичність, ЗЗСО.

ABSTRACT

Viktoriia Strus

METHODOLOGY OF STUDYING THE WORK OF HALYNAH HORDASEVYCH IN UKRAINIAN LITERATURE LESSONS IN ZZSO

The master's thesis is devoted to the methodology of studying the problematic and thematic content of the poetic and prose works of Halyna Gordasevych and determining the role of their educational potential in the school course of Ukrainian literature. The relevance of the study is due to the need for a comprehensive analysis of the writer's creative heritage and the search for effective approaches to its integration into the educational process. The work substantiates the significance of Halyna Gordasevych's works for the formation of national identity and civic consciousness of students, and also provides a fragment of a lesson on the literature of her native land,

which demonstrates the possibilities of practical application of the developed methodology.

Keywords: *Halyna Hordasevich, problematic and thematic content, moral and ethical values, educational potential, national identity, ZZSO.*

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Струсь В. О.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ І. ДИСКУРС ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ У КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.....	10
1.1. Біографічний та культурно-історичний контекст доби при вивченні творчості письменниці в ЗЗСО.....	10
1.2. Загальна характеристика творчої спадщини Г. Гордасевич	15
Висновки до І розділу.....	17
РОЗДІЛ ІІ. РОЛЬ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЕТИЧНОЇ СПАДЩИНИ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ	19
Висновки до ІІ розділу.....	29
РОЗДІЛ ІІІ. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ В ПРОЗІ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ	31
Висновки до ІІІ розділу.....	40
РОЗДІЛ ІV. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	42
Висновки до ІV розділу.....	55
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	59
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. Літературний процес другої половини ХХ – початку ХХІ століття в Україні позначений глибинними трансформаціями, зумовленими як суспільно-історичними обставинами, так і внутрішніми законами розвитку національної культури. Період після Другої світової війни, епоха «відлиги», подальші десятиліття застою, а згодом національного відродження 1980–1990-х років стали ґрунтом для формування яскравих індивідуальних стилів, пошуку нових художніх форм і смислів.

На зламі 1950-1960 років формується нове покоління української інтелігенції – покоління шістдесятників. Таку плеяду представляють різні митці: письменники, художники, музиканти. У літературознавстві до цього покоління найчастіше зараховують І. Драча, М. Вінграновського, В. Симоненка, В. Стуса, Л. Костенко, І. Жиленко, Є. Гуцала, В. Шевчука та багатьох інших [48, с. 108].

Б. Кравців зазначає: «У виявленій до краю чорними роками сталінського терору українській радянській поезії виступи шістдесятників започаткували справжню революцію. Новими були не тільки патріотичні й гуманістичні віяння у творчості молодих поетів, їх ставлення до України, до людей і подій. Реабілітовано особисте в поезії» [67, с. 5].

У переломні 60-ті роки починає свій літературний шлях на Донеччині Галина Гордасевич (1935-2001), відома як авторка поезії, прози, публіцистики, численних есе. «Типовою шістдесятницею-дисиденткою за поглядами і способом життя» називала письменницю О. Теленчі [57, с. 5]. Попри те, що Г. Гордасевич не увійшла в канон шістдесятництва, її творчість посідає особливе місце в українській літературі, адже авторка вдало поєднує естетичну самотність із виразною громадянською позицією, тематичне розмаїття з глибоким осмисленням морально-етичних цінностей.

У художніх творах Г. Гордасевич актуалізуються проблеми особистої та національної свободи, історичної пам'яті. Її доробок віддзеркалює духовний стан епохи та зберігає художню й моральну актуальність для сучасного читача. Попри значущість творчості Г. Гордасевич, вона досі залишається недостатньо дослідженою в українському літературознавстві, особливо у вимірі методики викладання у закладах загальної середньої освіти. Поезія та проза авторки має чималий потенціал для використання в освітньому процесі. Її твори сприяють формуванню в учнів національної свідомості й патріотичних почуттів, спонукають до роздумів над морально-етичними питаннями.

Про інтерес до постаті Г. Гордасевич свідчить значна кількість літературознавчих досліджень різних жанрів. Вивченням життєвого шляху письменниці займалися П. Гоць [30], Р. Гром'як [29], В. Чернихівська і Г. Чернихівський [61] та інші. Слід відзначити, що найбільшу увагу Г. Гордасевич як об'єкту досліджень приділяють викладачі та студенти Кременецького педагогічного коледжу ім. Т. Г. Шевченка, статті яких першочергово публікуються у Студентському науковому віснику. Важливим джерелом для вивчення життя і творчості письменниці є аудіозаписи інтерв'ю В. Овсієнка з Г. Гордасевич [50], які містять цінний фактичний матеріал і авторські інтерпретації подій. Аналіз художніх творів авторки здійснили, зокрема, літературознавці Ю. Стуканова [56], Р. Дубровський [34-40], Г. Токмань [59].

Попри наявні напрацювання дослідників, все ж залишається потреба у ґрунтовнішому вивченні творчого доробку Г. Гордасевич, тому **актуальність кваліфікаційної роботи** зумовлюється необхідністю комплексного вивчення проблемно-тематичного змісту творів письменниці та пошуку ефективних методів інтеграції її творчості в шкільний курс української літератури. Це важливо не лише для збагачення читацького досвіду учнів, а й для формування в них національної ідентичності, моральної свідомості, громадянської активності.

Мета роботи полягає у виявленні особливостей проблемно-тематичного спектра поетичних і прозових творів Г. Гордасевич, визначенні їх місця в літературному процесі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та обґрунтуванні методичних підходів до їх вивчення в закладах загальної середньої освіти.

Для досягнення мети передбачається вирішення таких **завдань**:

1. З'ясувати біографічні та культурно-історичні чинники, що вплинули на формування творчої особистості Г. Гордасевич;
2. Дати загальну характеристику художньої спадщини письменниці;
3. Проаналізувати провідні теми та проблеми поетичних і прозових творів;
4. Розробити методичні рекомендації щодо використання творів Г. Гордасевич на уроках української літератури в ЗЗСО.

Об'єкт дослідження: поетичні та прозові збірки Г. Гордасевич.

Предмет: проблемно-тематичний зміст творів письменниці, уміщених у поетичні («Веселки на тротуарах» (1966), «Наречена сонця» (1976), «Високе полум'я дня» (1980), «Слід зірниці» (1986), «Вибране сином» (1999), «Рядок з літопису» (2000), «Ера України» (2000), «І сказав Ісус» (2000), «Ішла весна по місту» (2001), «Над озером холодної води» (2001), «Сонце, вітер і жінка» (2001), «Станція Ворожба» (2001)) та прозові («Відцвіла шипшина» (1974), «Твій тихий дім» (1980), «Прекрасні імена жіночі» (1990), «Двадцять років і один день» (1994)) збірки; особливості їх вивчення в шкільному курсі української літератури, зокрема на уроках літератури рідного краю.

Методи дослідження. Для реалізації сформульованої мети і завдань застосовано такі методи: *біографічний* (визначення ключових етапів становлення Г. Гордасевич як особистості та письменниці), *описовий* (послідовний виклад біографічних даних, характеристик творчої спадщини письменниці та опису основних особливостей її поезики на основі опрацьованих джерел), *аналізу* (розгляд художніх творів, зокрема через визначення проблемно-тематичних домінант та морально-етичних цінностей), *синтезу* (поєднання результатів аналізу творів, наукових інтерпретацій і біографічних матеріалів з метою

отримання узагальненого бачення особливостей творчості письменниці), *систематизації* (впорядкування наукових праць про життя і творчість письменниці), *класифікації* (виокремлення тематичних груп у поетичних та прозових творах Г. Гордасевич).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше здійснено комплексний аналіз творчості Г. Гордасевич крізь призму поєднання літературознавчого та методичного аспектів. Такий підхід дає змогу не лише глибше осмислити її художній світ, а й запропонувати практичні шляхи його популяризації в освітньому процесі.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Проблеми осмислення життєвого та творчого шляху Г. Гордасевич, а також особливості літературознавчого і методичного аналізу її текстів стали об'єктом дослідження багатьох дослідників та вчених-філологів, серед яких: Р. Дубровський [32-40], С. Кіраль [44], Г. Токмань [59], В. Чернихівська і Г. Чернихівський [61]. Допоміжними стали матеріали Державного архіву Тернопільської області [71-72] (Додаток А, додаток Б), пов'язані із життям та творчістю письменниці.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів наукової роботи для створення навчально-методичних посібників, проведення факультативних занять, уроків літератури рідного краю, підготовки учнів до конкурсів. Таким чином, запропоноване дослідження має на меті не лише відтворити цілісний образ письменниці в контексті національного літературного процесу, а й надати вчителям інструменти для ефективного залучення її творчості до виховання сучасного учня.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення й результати наукового дослідження апробовано у формі доповідей на щорічних студентських конференціях в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Тези доповідей викладено у таких публікаціях:

1. Струсь В. Особливості проблематики оповідань Галини Гордасевич (на матеріалі збірки «Твій тихий дім»). Матеріали студентської наукової

конференції Чернівецького національного університету (16-18 квітня 2024 року). Філологічний факультет. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 179-180.

2. Струсь В. Патріотичні мотиви в поезії Галини Гордасевич. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (12-15 травня 2025 року). Філологічний факультет. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 245-246.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі **вступу, чотирьох розділів: Розділ I** – «Дискурс життя і творчості Галини Гордасевич у контексті літературного процесу другої половини XX – початку XXI ст.»; **Розділ II** – «Роль виховного потенціалу поетичної спадщини Галини Гордасевич»; **Розділ III** – «Морально-етичні цінності в прозі Галини Гордасевич»; **Розділ IV** – «Методичні рекомендації щодо вивчення творчості Галини Гордасевич у закладах загальної середньої освіти», **висновків, списку використаної літератури та додатків.** Загальний обсяг роботи становить **76 сторінок.** Кількість джерел, наявних у списку використаної літератури, налічує **72 позиції.**

РОЗДІЛ І

ДИСКУРС ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ У КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

1.1. Біографічний та культурно-історичний контекст доби при вивченні творчості письменниці в ЗЗСО

Вивчення творчої спадщини будь-якого письменника неможливе без урахування життєвих обставин та історико-культурного середовища, у якому він формувався. Дійсно, адже саме біографічні факти, суспільні умови та культурні процеси визначають особливості індивідуального стилю митця, тематику й проблематику його художніх творів.

Біографія Г. Гордасевич нерозривно пов'язана з трагічними подіями української історії другої половини ХХ століття, коли репресії, цензура та ідеологічний тиск визначали не лише особисті долі, а й напрям розвитку літератури.

Саме досвід пережитого – дитячі та юнацькі роки, проведені в атмосфері суспільної напруги, арешт і ув'язнення, подальша боротьба за право на творче слово – сформували неповторну інтонацію поезії та прози авторки. Вони визначили у її творчості коло тем, пов'язаних із проблемами свободи, гідності, людської відповідальності та історичної пам'яті, тому художній доробок Г. Гордасевич є цінним джерелом для розуміння не тільки особистої долі письменниці, а й ширших процесів українського культурного та суспільного життя другої половини ХХ століття.

Галина Леонідівна Гордасевич народилася 31 березня 1935 року в місті Кременець Тернопільської області. Походження письменниці підкреслив З. Зимний: «Вона генетично належить до того надзвичайно тоненького прошарку суто української інтелігенції періоду другої половини ХІХ – початку ХХ століть,

нащадків якої фактично не залишилось на теренах теперішньої України» [43, с. 6].

В інтерв'ю з дисидентом В. Овсієнком Г. Гордасевич зазначала: «Найважче питання для мене – коли мене питають, звідки я родом. Тому що я збирана з усієї України потроху. Мій дід по мамі, Павло Оксентійович Хомчук, був сином колишнього кріпака з села Горопаї на Житомирщині. [...]. Моя бабуся по мамі, Марія Мойсеївна Грищенко, – козачка з села Тулиголова під Глуховом. [...]. В Глухові народилася моя мама, Олена Хомчук, і в 1916 році вони переїхали працювати в Крем'янець, на Тернопільщину. Бабуся моя померла в 1918 році. А коли почалася польська влада, то оскільки мій дід не захотів підписати присягу на вірність новому уряду, йому вчителем не дали можливості працювати, він виїхав у село Великі Загайці на Тернопільщині. [...]. По батькові я з Рівненщини. Мій дід, Олександр Гордасевич, народився в Острозі. [...]. Бабуся моя, Ірина Григорівна Рибчинська, родом з Корця – це теж на Рівненщині, і більше я про неї не знаю нічого. А батько мій народився на Рівненщині. Він учився в духовній семінарії в Крем'янці. А мама вчилася в учительській семінарії в Крем'янці. Вони там познайомилися, а потім, коли закінчили навчання, одружилися. І я там народилася, але я там народилася випадково, власне, тому, що жити вони там уже не жили, а просто мама, молоденька жінка, боялася, що в селі бабка-повитуха буде приймати роди, то вона приїхала в Крем'янець, і я там у лікарні народилася. Але вперше Крем'янець я побачила, коли мені вже було 50 років» [50].

Про Кременець, свою малу батьківщину, Г. Гордасевич відгукувалася так: «Мабуть, не можна вибрати кращого місця для народження – це як на мій смак. Кременецькі гори, покриті лісом і каменями-валунами, глибока долина межі ними, а в тій долині містечко, з мало збереженою давньою архітектурою, з засміченою сухою канавою на місці легендарної річки Ірви, а проте саме повітря там насичене історією. [...]. А скільки там лип, скільки білих лілей – голова паморочиться від пахощів!» [21, с. 12].

Майбутня письменниця зростала в родині священника й політичного в'язня Леоніда Гордасевича (1912-1990) та вчительки, обдарованої поетичним словом, Олени Хомчуківни (1912-2000). Згодом Галині передався художній дар матері, поетичні твори якої, без її відома з'явилися на сторінках часопису «Жіноча доля» в 1930 році та в діаспорному журналі «Україна» під літературним псевдонімом Олена Волинянка. «А вона так нічого про те і не знала! Якби знала, може б, не кинула писати, і все її подальше життя, може б, склалося зовсім інакше» [21, с. 14]. Таким чином, закріпитися О. Хомчуківні на літературній ниві не вдалося.

Дитячі роки Г. Гордасевич пройшли на Волині, де вона здобувала початкову освіту. У 1950 році закінчила семирічну школу у селі Кричильськ Рівненської області, вступила до Острозького педагогічного училища, а з часом перевелася до Костопільського педучилища.

Глибокі та щирі спогади про студентські роки Г. Гордасевич передала у своєму автобіографічному творі, який авторка сама визначила як роман, під назвою «Соло для дівочого голосу» [21]. Зокрема, у цій книзі зустрічаємо перші враження від приїзду до Острога та описи міста: «Казка тільки починається. Починається вона в ніч на 30 серпня 1950 року в поїзді, який віз мене в старовинне місто Остріг. Ах, я не пам'ятаю більше в своєму житті такого щасливого поїзда! Він весь дзвенів веселими розмовами, молодим сміхом і піснями» [21, с. 19].

Насправді ідилічний період тривав недовго. Під час навчання Г. Гордасевич зіткнулася з матеріальними труднощами: стипендії не вистачало на продукти. Для того, щоб вижити, доводилося йти на крайнощі: «І коли вже голод докучав, що несла було терпіти, я вранці, до початку занять, ходила по аудиторіях і заглядала під парти: чи вчора хто не залишив шматочок недоїдженого хліба? Часом знаходила, один раз я навіть знайшла шматок сала, але мусила їсти його без хліба» [21, с. 26].

Згодом було викрито інформацію про ув'язнення батька, засудженого на десять років за «тісні контакти із ОУН та УПА» [61, с. 22]. Така обставина стала

підґрунтям для безпідставних підозр із боку органів НКВС. За Г. Гордасевич було встановлено пильне спостереження. У березні 1952 року письменницю звинуватили у фальшивій справі про крадіжку грошей, а також у ймовірних зв'язках із представниками підпілля.

20 травня 1952 року її заарештували [55, с. 219], а 31 липня того ж року Рівненський обласний суд засудив на десять років позбавлення волі за сфабрикованими звинуваченнями у створенні «націоналістичних віршів» та «антирадянській агітації серед студентів» («органи» виявили саморобну листівку зі словами «Борітеся – поборете!»).

Г. Гордасевич, залишившись без будь-якої підтримки рідних, – матір категорично заявляла, що донька має спокутувати «провину перед радянською владою» за ґратами, – гордо зносила покарання, демонструючи незламність духу. Так, перебуваючи у рівненському карцері, вона підборами тufель на стіні видряпала тризуб.

Уже в вересні 1952 року її відправили у Бобровицький табір біля Чернігова. Навесні 1953 року перевели до Одеси, де працювала на фабриці, що шила білизну для військових, а у вересні того ж року – до Куйбишева на завод будівельних деталей. В автобіографічному романі «Соло для дівочого голосу» читаємо про складнощі фізичної роботи, яку доводилося виконувати: «Приходять вагони зі щебенем, і мусиш їх розвантажувати. Щебінь – це було для мене гірше смерті. Стоїш же з лопатою зігнувшись і шурхаєш нею, намагаючись набрати щебеню. Я не можу так стояти, від скреготу залізних лопат об щебінь у мене було таке відчуття, наче з мене здирають шкіру. [...] І от ми, слабка або ще – прекрасна стать, дев'ять годин під палючим сонцем снували по тій розпеченій залізній барді з п'ятдесятикілограмовими мішками на плечах» [21, с. 94].

Після смерті Сталіна, відповідно до указу 1954 року, завдяки статусу неповнолітньої засудженої та зразковій роботі, Г. Гордасевич скоротили термін покарання, і 23 грудня 1954 року її звільнили.

Вийшовши на волю, дівчина не мала куди повертатися, адже мати в листі повідомила: «Тільки ти не приїжджай в Глухів, бо тут ніхто не знає, що в мене є ще одна донька, яка сидить в тюрмі» [61, с. 31].

Тоді майбутня письменниця завербувалася на Донбас. Г. Гордасевич певний час працювала на будівництві, поєднуючи трудову діяльність із здобуттям освіти. У 1957 році вона закінчила школу робітничої молоді, а вже наступного року вступила на вечірнє відділення Макіївського факультету Донецького індустріального інституту, де навчалася протягом одного року. Згодом продовжила освіту на театральному відділенні культосвітнього училища. Паралельно працювала на труболиварному заводі в Макіївці та керувала драматичним гуртком у селищі Ханжонкове.

У середині 1960-х років поетеса активно розвивала свою літературну діяльність — спочатку як авторка поезій, а згодом і прози та літературно-критичних статей. У 1971 році вона заочно закінчила Літературний інститут імені М. Горького, після чого працювала редактором у Донецькому обласному управлінні преси. Г. Гордасевич провадила активну літературно-громадську діяльність, зокрема була членом «Ініціативної трійки» зі створення Товариства української мови на Донбасі. У той час письменниця тісно взаємодіяла з шістдесятниками: А. Горською, І. Дзюбою, В. Зарецьким, Є. Сверстюком, І. та Н. Світличними, політичним в'язнем В. Чорноволем. Відвідувала об'єднання «Обрій», учасником якого, зокрема, був В. Стус.

Так про Г. Гордасевич згодом відгукувався поет Д. Павличко: «На початку 60-х років Галина Гордасевич з'явилася на літературному обрії України як дівчина з Донбасу, яка пише гарні вірші українською мовою, має колючий характер і загадкову біографію. В київських «шістдесятницьких» літературних колах про неї говорили із захопленням, сама ж вона рідко заявлялася в столиці, і все, що я тоді міг сказати про неї — це наше українське донецьке крило, це свідчення того, що наша мова знайшла і там, у зрусіфікованому регіоні, сильну опору» [52, с. 91].

Від 1990 року Г. Гордасевич мешкала у Львові, де продовжувала займатися літературною і громадською діяльністю. Померла письменниця 11 березня 2001 року. За заповітом похована у Кременці.

Отже, життєвий шлях Г. Гордасевич дійсно тісно переплетений із складними історико-політичними реаліями України другої половини ХХ століття. Репресії, переслідування з боку радянських органів, заслання та праця в умовах обмежених можливостей залишили глибокий слід у формуванні її світогляду та художньої індивідуальності.

1.2. Загальна характеристика творчої спадщини Г. Гордасевич

Творча спадщина Г. Гордасевич є багатогранним явищем української літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Її літературна діяльність охоплює поезію, прозу, публіцистику та літературну критику, що дозволяє оцінювати письменницю як універсальну художницю слова, здатну відтворювати не лише власні переживання, а й глибокі історико-соціальні процеси, що впливали на життя українського народу.

Досвід пережитого визначив гуманістичну спрямованість її творчості, сформував гостре відчуття соціальної справедливості, духовної свободи та моральної відповідальності. Біографічні обставини, поєднані з культурним та освітнім середовищем Волині і Донбасу, знайшли відображення у віршах, прозі та публіцистичних текстах письменниці.

Поетична спадщина письменниці представлена низкою збірок: «Веселки на тротуарах» (1966), «Наречена сонця» (1976), «Високе полум'я дня» (1980), «Слід зірниці» (1986), «Яничарська балада» (1993), «Вибране сином» (1999), «Рядок з літопису» (2000), «Ера України» (2000), «І сказав Ісус» (2000), «Ішла весна по місту» (2001), «Над озером холодної води» (2001), «Сонце, вітер і жінка» (2001), «Станція Ворожба» (2001) та ін. Саме вона є найбільш досліджуваною.

Поезія Г. Гордасевич вирізняється глибоким ліризмом, гострим відчуттям справедливості та гуманістичною спрямованістю. У її творах часто звучить тема

духовної свободи, моральної відповідальності та пошуку внутрішньої гармонії між особистим і суспільним життям. Літературна спадщина Г. Гордасевич поєднує емоційну щирість із філософським змістом, що робить її творчість актуальною й сьогодні. І. Волянчук зазначала: «Її поезія стала своєрідним літописом боротьби за національну ідентичність та свободу слова в умовах тоталітарного режиму» [5].

Поетична мова Г. Гордасевич насичена образністю та музикальністю, а інтонаційно її тексти передають напругу, тривогу і водночас надію. Ліричні твори поєднують особистісне й історичне, демонструючи, як життя конкретної людини відображає долю цілого народу.

«Творчість Галини Гордасевич – це не лише художнє осмислення особистої долі, а й глибоке проникнення в історичні та соціальні процеси, що визначали епоху» [44].

Прозові твори авторки увійшли до окремих збірок: «Відцвіла шипшина» (1974), «Твій тихий дім» (1980), «Прекрасні імена жіночі» (1990), «Двадцять років і один день» (1994). Том прози що складається з повісті «Ноїв ковчег», есе «Із сімейного альбому», неодноразово згадуваного і цитованого у нашому дослідженні автобіографічного роману «Соло для дівочого голосу».

Так, проза Г. Гордасевич вирізняється психологічною глибиною, достовірністю персонажів і подій, а також ретельною реконструкцією історичного та соціального контексту. Вона не обмежується поверхневим описом життя героїв, а прагне передати внутрішній світ людини, її думки, переживання, конфлікти та духовні пошуки. Герої прозових творів Г. Гордасевич зазвичай виступають символами стійкості, мужності та незламності людського духу. Вони змушені протистояти несправедливості особистим трагедіям, але завдяки внутрішній силі та моральним принципам зберігають гідність і духовну свободу. Авторка показує, що навіть у складних історичних обставинах людина здатна зберегти чесність, гуманізм та здатність до любові, а також залишатися вірною своїм переконанням.

Стиль прози Г. Гордасевич поєднує ліричність із драматизмом, що дозволяє їй передавати найтонші нюанси психологічного стану персонажів. Вона часто використовує монологи, внутрішні роздуми та діалоги, які розкривають характер героїв і дозволяють читачеві співпереживати їхнім емоціям.

Таким чином, проза Г. Гордасевич є поєднанням психологічної глибини, історичної достовірності та гуманістичного світогляду. Її твори виховують у читачів почуття моральної відповідальності, стійкості та здатності до духовного самовдосконалення. Через прозу Г. Гордасевич українська література отримала не лише художньо цінні тексти, а й важливий культурний документ, що відображає соціальні реалії другої половини ХХ століття.

Поетичні та прозові твори Г. Гордасевич залишаються актуальними сьогодні, адже вони торкаються проблем морально-етичних цінностей: добра, правди, свободи та гідності.

Висновки до I розділу

Отже, дослідження біографії та культурно-історичного контексту життя Г. Гордасевич є необхідною передумовою для всебічного розуміння її художньої спадщини та місця у розвитку української літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Складні життєві обставини – дитинство у родині репресованого священника, арешт та ув'язнення, життя в нелегких соціально-політичних реаліях радянської України – не змогли ні фізично, ні морально зламати письменницю. Г. Гордасевич вдалося зберегти творчу індивідуальність та естетично-світоглядну позицію. Своєрідний відбиток пережитого досвіду авторка залишила у різних жанрах творчості. Тексти Г. Гордасевич слугують прикладом того, як особисті переживання можуть стати джерелом великої літературної сили та духовного збагачення суспільства.

Творчість письменниці вирізняється поєднанням інтимного і громадянського, автобіографічного й національно-історичного, що дозволяє розглядати її твори як духовний документ епохи. Поезія і проза авторки охоплюють широкий спектр тем і проблем, які відображають не лише особистісні переживання, а й соціальні та національні виклики сучасності.

Важливим аспектом творчості Г. Гордасевич є виховний потенціал її творів, який виявляється у формуванні морально-етичних цінностей, збереженні історичної пам'яті. Тексти письменниці виконують не лише естетичну, а й дидактичну функцію, що зумовлює їхню методичну цінність для вивчення у ЗЗСО. Такі твори виступають інструментом формування свідомого читача, здатного до глибокого аналізу художнього тексту та осмислення суспільно значущих тем.

РОЗДІЛ II

РОЛЬ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЕТИЧНОЇ СПАДЩИНИ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ

Поетична творчість Г. Гордасевич є віддзеркаленням драматичних етапів української історії другої половини ХХ століття та внутрішніх переживань людини, яка намагалася не втратити свого духовного коріння. Її поезія – це поєднання особистого та загальнонаціонального, інтимного та суспільного, глибоко особистісної лірики і громадянського болю.

Так, перший свій вірш Г. Гордасевич, за спогадами, написала у віці 5-7 років, тобто в період з 1940-1942 років. Він має такі рядки:

Висока могила з сирої землі,
Лежить в тій могилі козак молодий [21, с. 17].

Згодом цей твір та інші ранні поезії, у яких авторка писала про природу – ліс, трави й сонце, – слідчі трактували як прояви «націоналістичних настроїв». Саме вони стали підставою для арешту шістнадцятирічної дівчини.

До віршування Г. Гордасевич повернулася лише після ув'язнення – у 60-х роках. Проте не всі збірки вийшли друком: «Мажорна гама» та «Рік неспокійного сонця» були зняті з виробництва через відмову авторки працювати з КДБ.

У багатьох поезіях авторки відчутна туга за вільною, духовно багатою, не поневоленою ідеологічними штампами Україною. Вона глибоко усвідомлювала трагедію народу, який опинився в умовах тоталітарного тиску: мовна русифікація, викорінення традицій, цензура та заборони. У віршах постає образ України як рідної матері, що терпить біль і приниження, але все одно зберігає гідність. Для Г. Гордасевич любов до Батьківщини не риторичний заклик, а життєва необхідність, внутрішній стрижень.

У дебютній збірці «Веселки на тротуарах» (1966) уже стиха починає звучати тема України, рідної землі, яка проходить крізь усю подальшу поетичну творчість письменниці і знаходить своє найглибше художнє втілення у збірці «Ера України» (2000).

Складну й уявлену протягом віків історію Батьківщини авторка передає через образи дівчат у поезії «Україно моя!»:

Україно моя, Україно,
Калинова моя, тополина!
Тож дівчата твої, мов тополі,
Не було їм щастя та долі.
Їхня доля стелилась туманами,
Обвивалась круг шиї арканами,
У гареми вела султанські,
В осоружні покої панські... [14, с. 17].

Історична пам'ять українського народу добре відтворена в поезії «Початок історії». Тут ліричний герой – людина, яка не відрікається від свого минулого, а бере з нього силу для боротьби й відстоювання честі Батьківщини:

— Що ж ти знаєш? Чи вже й забувся,
Із якого ти племені-краю?
— Я з країни, що зветься Руссю,
Я за честь її помираю [14, с. 15].

Про пам'ять і шану предкам, що століттями виборювали право за незалежність України, Г. Гордасевич пише у багатьох своїх віршах. Зокрема, апелюючи до пам'яті українців і їхньої національної свідомості, письменниця звертається до народу у вірші «Пам'ятаймо, хто ми...»:

Пам'ятаймо, хто ми,
Пам'ятаймо звідки
І в якій землі наші корені.
Лиш високі сосни
Були дідам свідками
Як вони схиляли голови зморені.
Пам'ятаймо, як,
Пам'ятаймо, коли
Ми рушали в дорогу далеку.
Кості наших батьків

У землю лягли

Від Сибіру до канадського Квебеку [14, с. 7].

Вагоме місце у поетичній творчості Г.Гордасевич відводить темі національного відродження, безпосередньо пов'язаного з проголошенням Незалежності України. Цей мотив виразно звучить у таких творах, як «Надходить ера України...», «До роковин Незалежності», «Ланцюг злуки» та інших.

Поетеса осмислює ідею незалежності не лише як політичний акт, а насамперед як внутрішнє духовне визволення людини від історичного рабства, нав'язаного століттями поневолення. Наголошуючи на тому, що справжня свобода починається з подолання страху, покори й байдужості в душі кожного, авторка закликає українців до духовного пробудження:

Убиймо в собі раба!

Його в нас віками плекали!

Звестись на повний зріст

Нарешті чи не пора б!

Коли ми мовчали налякано

Чи натхненно рукоплескали.

В нас

ріс

раб [...].

Убиймо в собі раба!

Інакше історії вітер

Нас, мов сухе лушпиння,

Геть на смітник змете.

Щоб настала нова доба,

Убиймо в собі раба! [14, с. 56].

Подібна ідея влучно розвивається у диптиху «Хто ми?», де поетеса звертається до українців із вимогою повернення до рідної мови, національної пам'яті та здатності самостійно мислити:

Рабів у собі убиваймо! [...]

Вертаймося до рідного слова,

Учімося заново мислити [26, с. 50-51].

Через такі мотиви Г. Гордасевич утверджує ідею духовного оновлення, усвідомлення українцями власної ідентичності та згуртованості народу як запоруки утвердження державної незалежності. Зокрема це підкреслюють рядки:

Починається наша історія

На новій, на чистій сторінці.

Відтепер в піднебеснім просторі

Українці ми! УКРАЇНЦІ [26, с. 51].

Значне місце у творчому доробку Г. Гордасевич посідають поезії християнської тематики, у яких простежується глибоке осмислення духовних цінностей і моральних засад. Ці твори увійшли до збірки «І сказав Ісус», присвяченої пам'яті видатних українських діячок культури – А. Горської та С. Павличко. У багатьох віршах Г. Гордасевич звертається до біблійних мотивів і сюжетів, інтерпретуючи їх крізь призму особистісного духовного досвіду. Вплив християнського світогляду на формування естетичних і морально-філософських орієнтирів письменниці є беззаперечним, що значною мірою зумовлено вихованням у родині священника, де панувала атмосфера глибокої релігійності та пошани до духовної традиції. Сама ж поетеса писала: «Біблія – це одна з чотирьох прочитаних в дитинстві книг, на яких базується вся моя освіта» [15].

Релігійні уявлення та ідеї проходять крізь усю збірку. Ю. Стуканова зазначає, що авторка творчо інтерпретує окремі біблійні міфи, зокрема, пропонуючи жіноче прочитання [56].

Провідною проблемно-тематичною домінантою у збірці «І сказав Ісус» є тема зради. Ремінісценцією на євангельський сюжет зради Ісуса Христа Юдою Іскаріотським є вірші «І всоте продасть мене щирий друг...», «Іронічна притча».

Безпосередньо апелюють до поцілунку Юди як найяскравішого символу зради рядки поезії «І всоте продасть мене щирий друг...»:

І буде мене цілувати в уста,
Дивитись в очі мої.
Це давня історія, дуже проста,
І кожен знає її [15, с. 28].

Поцілунок, що традиційно означає любов і довіру, тут трансформується у протилежність – знак підступу й викритої фальші. Таким чином, через біблійну алюзію авторка відтворює вічну проблему зради, показуючи, що ця «давня історія» повторюється і через тисячі років.

У збірку також уміщено поезії філософського змісту, у яких Г. Гордасевич порушує питання сенсу людського існування, осмислює плинність і скороминуність життя, протиставляє земне й духовне, матеріальне й вічне. Через глибокі роздуми над буттям поетеса прагне збагнути внутрішню сутність людини, її призначення у світі та взаємозв'язок із вищими духовними силами.

Цікавим у контексті проблемно-тематичного змісту збірки є вірш «To be or not to be?..» [15, с. 27]. Поетеса свідомо звертається до класичної спадщини світової літератури, зокрема до творчості В. Шекспіра, використовуючи відому репліку з монологу Гамлета – «Бути чи не бути?» [66, с. 81]. Проте у поезії Г. Гордасевич цей вислів набуває нового змістового наповнення: він стає не лише символом філософського вибору людини, а й художнім засобом осмислення кризових явищ того часу.

Поетеса перетворює традиційний шекспірівський екзистенційний мотив у площину історичної доби, позначеної тривожними відчуттями й страхами людства. Питання «Бути чи не бути?» постає як діалог із власною добою, де поряд із глобальними загрозами звучить особистісний відгук ліричного суб'єкта.

У рядках «Чи жити на землі цій чоловіку / А чи посядають атомні гриби?» [15, с. 27] виразно простежується алюзія на небезпеку ядерної катастрофи, яка після аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 році стала реальністю для України й світу.

Поезія «To be or not to be?..» постає як своєрідний документ епохи, віддзеркалюючи синтез загальнолюдських і конкретно-історичних мотивів.

Проблема скороминущості життя добре розкрита в поезіях «Кажуть: пустеля цей нищий світ...» [15, с. 42], «Господи, який прекрасний світ...» [15, с. 44], «Життя людини – як свічка на вітрі» [15, с. 34], «Чотири пори року...» [15, с. 51].

У рядках «...Неначе читала книгу, / І от вже сторінки останні» [15, с. 51] Г. Гордасевич використовує простий, але доволі глибокий образ книги, який виступає метафорою життєвого шляху, де кожна сторінка репрезентує певний етап становлення особистості, її досвід. Екзистенційного змісту набуває мотив «останньої сторінки», що свідчить про завершення читання книги, тобто близьке завершення життя, його підсумок.

У поетичній спадщині Г. Гордасевич є тема духовного виживання. У добу, коли радянська система прагнула позбавити людину віри, історичної пам'яті та національної ідентичності, поетеса у своїй творчості віднаходила ті внутрішні сили, які допомагали вистояти й не втратити власного «я». Для неї поезія була формою духовного опору та способом залишити свідчення своєї епохи.

Своєрідним автобіографічним документом є поезія «Сказали птиці: літати доволі!..», у якому поетеса передає власні переживання поневолення:

Сказали птиці: літати доволі!

На десять років позбавили волі.

Досить з вітром в піжмурки грати!

Кинули птицю за мури, за грати! [7, с. 186].

Останні рядки вірша – «Ох, пізно ти, доле, двері відкрила! Бо де ж полетіти, як всохли крила...» [7, с. 187] – сповнені глибокого трагізму. Вони передають біль втрачених можливостей, бо навіть звільнення не повертає того,

що відібрали роки ув'язнення: внутрішню свободу, силу творити, відчуття повноти життя.

Важливим автобіографічним і водночас філософським твором є вірш «Для мене «культ» – не абстрактне поняття...», де Г. Гордасевич фіксує реальний досвід, який сформував її особистість:

Для мене "культ", коли хочете знати,
Це молодість, за ґратами проведена.
Це не розмова, коли робити нічого,
Не запізнілі жалі та зітхання,
Це – мої вірші на столі у слідчого [7, с. 181].

У цих рядках авторка перетворює особистий біль на універсальне свідчення про покоління, яке пройшло через репресії й табори, але зберегло гідність. Вірш підтверджує, що й після поневірянь людина може мати велику духовну силу.

Особливе місце займає жіноча тема. Вірші такої тематики найкраще репрезентують збірки «Ішла весна по місту» (2001), «Над озером холодної води» (2001), «Сонце, вітер і жінка» (2001), «Станція Ворожба» (2001).

Проблематику ролі жінки у людському житті Г. Гордасевич вдало передала у збірці «Сонце, вітер і жінка». Філософію жіночого буття авторка сформулювала у рядках поезії «Історія жінки»: *«Так, жінка в світ приходить для любові!»* [23, с. 20].

У цій та інших збірках такої тематики поетеса показала багатогранний образ жінки, розкривши її в усіх іпостасях: юної дівчини, зрілої жінки, закоханої, матері й бабусі. Тобто Г. Гордасевич охопила повний цикл жіночого життя, відтворивши не лише зовнішні риси, а й психологічний та емоційний досвіди.

Ключову роль жінки авторка передала в рядках поезій «Сучасний вірш»: *«Постає велика Вкраїна / На великім жіночій терпінні»* [23, с. 30] та *«На долонях, на моїх долонях...»: «На моїх жіночих долонях / Доля всесвіту, щастя світу»* [23, с. 61].

Отже, одна з місій жінки, на думку Г. Гордасевич, – забезпечувати духовну стійкість народу.

Авторка зображує жінку не тільки як хранительку сімейного затишку та ніжних почуттів, а передусім як особистість, що проходить крізь життєві випробування, знаходячи в собі силу для любові, терпіння й самопожертви. У її віршах простежуються мотиви самотності та нерозділеного кохання, проте водночас відчувається духовна міць героїні, її здатність вистояти перед труднощами долі.

Не оминула Г. Гордасевич теми кохання. Воно в її поезіях постає у багатовимірному емоційному спектрі. Поетеса передає це почуття і як джерело натхнення, і як основу глибокого болю. Кохання у ліриці авторки постає то світлим і піднесеним, сповненим мрій, надій і внутрішнього злету, то – трагічним і невзаємним, позначеним самотністю.

Глибока щирість, ніжність та емоційність притаманна віршам Г. Гордасевич, де вона передає стан закоханості ліричної героїні. Так, наприклад, передано образ коханого в поезії «Який ти, о який ти...»:

Який ти, о який ти
До неймовірного ніжний.
На скронях уже засніжений.
Який ти, о який ти
Ласкавий і веселий.
Дарма, що в очах синіх
Тумани смуток стеле.
Який ти, о який ти
Сильний і смаглявий.
Твій усміх – в тім тумані
Сонячні галяви.
Який ти, о який ти
Мов свято в сірий будень [23, с. 14]

Дещо ідеалізовано і водночас піднесено передано найсильніше людське почуття – кохання – у багатьох віршах. Влучними є наступні рядки:

Ніхто ніколи на світі
Так не любив, як ми.
Схилю свою голову русу
І до щоки притулю
Живу твоєю теплою руку:
– Як я тебе люблю! [23, с. 13].

Проте майже в усіх поезіях бачимо однобічну закоханість – лише зі сторони ліричної героїні. Відтак фіксуємо тему нерозділеного кохання, яка присутня в більшості поетичних збірок, але найвиразніше розкрита в останній – «Станції Ворожба» (спочатку – цикл збірки «Слід зірничі», а згодом – однойменна збірка).

Другу половину цієї збірки літературознавець І. Дзюба, із яким активно листувалася Г. Гордасевич, назвав типово-безособовою «жіночою лірикою». На думку критика, тут «багато залять, запевнянь «сильних» слів тощо – і мало образу душевного життя» [47].

Грунтовний аналіз ліричного циклу «Станція Ворожба» здійснила Г. Токмань, зазначаючи, що його основними мотивами є «закликання-оберігання щастя і передчуття його обривання» [59, с. 19].

Щастя дійсно швидко обривається й залишаються тільки спогади:
Все, що було, – було.
Все, що минуло, – минуло.
Наші стежки розвело,
Наші сліди замело,
Зорею повз вікна майнуло.
Тільки й згадаю: було... [24, с. 49].

Поетичним узагальненням жіночого досвіду, набутого в нерозділеному коханні, є рядки поезії «Самотній птах»: *«Перелюбила, відболіла, / Тепер спокійна, що аж страх»* [24, с. 55]. Авторка відтворила універсальну істину:

щастя і біль є невід'ємними частинами людського існування, а справжня зрілість народжується у вмінні прийняти минуле і зберегти любов у пам'яті.

Темі материнства присвячені вірші «Мій син заснув...» [23, с. 10], «Синова казка» [23, с. 52], «Ану, мій синку, трохи відійди» [23, с. 15]. Вони сповнені любов'ю, ніжністю і добром. В першій поезії простежуємо мотив відповідальності матері за виховання своєї дитини:

Ну, а якщо ти все-таки відступиш,
Здасися ти на милість переможця,
Коли ти перед правдою покривиш,—
Я не сховаюся за людські плечі,
Я не скажу, що це моє нещастя.
Тоді мене судити будуть люди,
Бо я тебе родила і ростила,
І я скажу: – Судіть. Моя вина [23, с. 10].

Керівник донецької літературної студії «Обрій» Й. Курлат, під очевидним впливом якого Г. Гордасевич формувалася як поетеса, влучно підкреслював: «Лірика Галини Гордасевич ніжна і задумлива – вона не може не знайти відгуку в молодих серцях» [45, с. 7].

У своїх поезіях авторка часто зверталася до природи, вдало відтворюючи зв'язок між нею і людиною. Проте автори монографії [61] зауважують: «Природа в її віршах лише фон для розкриття образу ліричного героя чи передачі думок і спостережень автора» [61, с. 75], тому письменницю пейзажистом не називають.

Гармонійний зв'язок природи з людиною простежуємо в усіх поетичних збірках. Г. Гордасевич часто вдається до персоніфікацію при зображенні природи, завдяки чому створює яскраві й одухотворені образи.

В подібні ніжної дівчини бачимо весну в поезії «Зустріч з весною»:
Ішла весна по місту
В погожий день осінній,
В калиновім намисті,

В суkenці синій-синій.

Ішла вона, всміхаючись

Наївно і замріяно,

В задумі не ховаючи

Блакить очей під віями [17, с. 4] .

Поява весни пробуджує природу, бо навіть *«клени, що жовтіли / Осінніми знаменами, / Негайно захотіли / Зробитись знов зеленими»* [17, с. 4] під її впливом.

Цікаво передала авторка образ дерев у поезії *«Брунатні дерева...»*, які *«Вростають в бузкове небо, / Тужавіють, / Повняться соками, / Корінням блукають в підземних нетрях, / Розчісують хмари верхами високими»*, і, зрештою задумливо стоять, *«востаннє перемотуючи зимові сні»*, а *«Об їх пружні брунатні ребра / Впевнено б'ється / Велике серце весни»* [17, с. 12].

Отже, завдяки персоніфікації природа в ліриці поетеси набуває антропоморфних рис, стає живою, здатною реагувати на зміни світу.

Висновки до II розділу

Поетична спадщина Г. Гордасевич багатогранна. Здійснивши аналіз лірики авторки, ми виокремили такі тематичні групи:

- громадянська (*«Україно моя!»*, *«Початок історії»*, *«Пам'ятаймо, хто ми...»*, *«Надходить ера України...»*);
- релігійна (*«І всоте продасть мене щирий друг...»*, *«Іронічна притча»*);
- філософська (*«To be or not to be?...»*, *«Кажуть: пустеля цей нищий світ...»*, *«Життя людини – як свічка на вітрі»*);
- інтимна (*«Який ти, о який ти...»*, *«Самотній птах»*);
- пейзажна (*«Зустріч з весною»*, *«Брунатні дерева...»*).

Поезія Г. Гордасевич пронизана любов'ю до України, прагненням свободи, утвердженням людської гідності й духовної сили особистості. З проблемно-

тематичного огляду її вірші також охоплюють найважливіші аспекти людського буття: історичну пам'ять, жіночу долю й право на щастя. Поетеса вміло передає зв'язок людини з природою, часто одухотворюючи довкілля.

Слова Г. Гордасевич продовжують слугувати моральним орієнтиром, надихати на збереження національної культури та внутрішньої гармонії навіть у складні часи. Особливу роль у цьому відіграє її патріотична лірика, у якій виразно виявляються громадянська позиція, любов до Батьківщини та прагнення зберігати національну ідентичність. Саме ці аспекти зумовлюють значний виховний потенціал поетичної спадщини письменниці, що робить її важливою складовою шкільного вивчення української літератури. Звернення до творчості Г. Гордасевич у ЗЗСО сприяє формуванню в учнів ціннісних орієнтирів, громадянської свідомості та поваги до української культури, що підкреслює актуальність і доцільність її глибокого опрацювання в освітньому процесі.

РОЗДІЛ III

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ В ПРОЗІ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ

В українській літературі існує значний пласт авторів, творчий доробок яких із різних причин залишився малодослідженим або ж висвітленим лише фрагментарно. Водночас їхні тексти відзначаються глибоким аналізом соціальних та морально-етичних вимірів буття.

Як слушно зауважує С. Жугун, надзвичайно важливим є «чесне відновлення значущості тих цінностей, які були знехтувані, спотворені чи відкинуті внаслідок упередженого, вульгарного або ж свідомо тенденційного трактування» [42].

У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення прозової спадщини Г. Гордасевич, де проблематика людської гідності, моральної стійкості й духовної непохитності постає з винятковою художньою виразністю.

Зауважимо, що прозова спадщина письменниці досі залишається малодослідженою. Маємо незначні відгуки критиків на її прозу. Дослідник життя і творчості авторки Г. Чернихівський зазначає, що оповідання збірки «Твій тихий дім» «розкривають талант прозаїка Г. Гордасевич. Це переважно невеликі образки, сповнені глибинних почуттів звичайної людини» [61, с. 92].

У листах І. Дзюби до письменниці читаємо: «Таке роздумування знайшов і в повістях, які прочитав. Є в них і прихована полемічність "супроти" похватних уявлень і ходових рішень, узвичаєно-сподіваних поворотів сюжету і думки. Особливо – в повісті «Двадцять років і один день», яка мені найбільше сподобалася. А як гарно (і делікатно!) "обдурили" Ви у фіналі читача, що звик до "укатаної" розв'язки таких ситуацій, – залишивши тривожну неясність життя!» [47, с. 141].

Проте дещо недосконалими критик вважав повісті «Смак осіннього яблука» та «Компенсація за відпустку», додаючи: «Втім, припускаю, що Ви свідомо протиставляєтеся так званій "емоційній щедрості" української прози, хочете прози стриманої, точної, розважливої, з думкою непатетичною – тверезою і психологізмом немістифікованим. Певною мірою це у Вас є» [47, с. 141].

У першій прозовій збірці – «Відцвіла шипшина» – Г. Гордасевич об'єднує повість «Смак осіннього яблука» й оповідання «Відцвіла шипшина», «Клопіт з рибою», «При виконанні бойового завдання», «Чому дерева зелені», «Рита», «Втеча на рожеву планету», «Мандрівка в минуле», «Живе собі хлопчик». У більшості цих творів простежуються мотиви духовної боротьби, гідності та морального вибору людини. Їхні герої зазвичай прагнуть бути корисними для свого народу.

Так про цю збірку висловився Р. Дубровський: «Будучи максимально чесним перед собою самими, скажемо про те, що, можливо, перші книги Г.

Гордасевич, такі, як збірки віршів «Веселки на тротуарах» (1966), повістей та оповідань «Відцвіла шипшина» (1974) не відзначаються особливим тематичним розмаїттям чи надвиразною стилістикою – усе у традиціях часу» [33, с. 17].

Відкриває збірку повість, у якій авторка звертається до складної теми людських випробувань, коли фізична неміч протиставляється внутрішній силі особистості.

Центральним образом твору є Оля. Уже одразу дізнаємося, як важко її народжувала мати Надія, хворіючи тоді на тиф. Це мало свої наслідки: Оля постає перед нами, прикутою до колісного крісла. *«Розумієш, моя хвороба вдесятеро більше маму мучить, ніж мене саму. Вона все гризеться, що я через неї захворіла. [...] Ну, від того, що вона тоді тифом хворіла. Тепер уже трохи звикла. Та й як не звикнути за десять років?»* [11, с. 15].

Проте героїня, долаючи тяжку недугу, не впадає у відчай і не втрачає внутрішньої гідності. Коли стало зрозуміло, що вона не зможе ходити, дівчину, на той час восьмикласницю, найбільше бентежить питання освіти, оскільки директор не дозволяв їй переходити на заочну форму навчання: *«Сиджу та й плачу: отак і лишатися недоучкою? Що ж я буду цілими днями робити, для чого житиму? Розумієш, уперше задумалася над майбутнім: невже у мене його не буде? І таке мене зло взяло, розумієш. Ні, думаю, брешете, буде в мене майбутнє!»* [11, с. 16].

Оля розуміє, що справжня перемога полягає не в подоланні хвороби, а в подоланні власної зневіри, у збереженні віри в сенс буття й у власні можливості.

Підтвердженням незламності героїні стає подальший життєвий шлях: попри всі труднощі, дівчина успішно завершує шкільне навчання, вступає до інституту, бере активну участь у громадському та культурному житті, відвідуючи зустрічі з письменниками. Таким чином, образ героїні постає як символ стійкості людського духу, приклад того, як внутрішня сила та прагнення до самореалізації долають будь-які фізичні чи соціальні бар'єри.

Тема внутрішньої стійкості людини органічно переходить у розгляд трагічного досвіду авторки в умовах тоталітаризму, який знайшов своє відображення в автобіографічному романі «Соло для дівочого голосу». Цей твір є унікальним і водночас трагічним документом доби, який вирізняється особливою щирістю та глибиною. Це не лише літературний твір, а й свідчення очевидиці й учасниці подій, які залишили незгладимий слід у свідомості цілого покоління. Авторка описує свій арешт, таборові реалії, поневіряння, фізичні та моральні випробування, що випали на долю мільйонів українців у сталінську епоху.

Водночас, попри тяжкі умови, у тексті домінує не відчай, а пошук внутрішньої опори. Г. Гордасевич не зосереджується лише на жахливих картинах терору, а прагне осмислити феномен духовної витривалості людини, яка навіть у нелюдських обставинах здатна зберегти власну гідність.

Таким чином, «Соло для дівочого голосу» можна розглядати як літературний жест опору: через особисту історію авторка розкриває механізм дії колоніальної системи, спрямованої на знищення людської свободи та національної самосвідомості. І водночас твір свідчить про те, що навіть у таборі, навіть у приниженні й стражданні, людина може зберігати голос – власний духовний простір, який не піддається поневоленню.

Крізь усю творчість Г. Гордасевич проходить тема війни. У повісті «Смак осіннього яблука» ця тема розкривається не лише як історична реальність, а й як глибоке морально-філософське випробування для людини. Саме в умовах фашистської окупації народжується головна героїня – Оля. Її мати, в гарячці, згадує чоловіка Івана: *«Та куди ж ти, Іваночку? Та як тебе вб'ють на війні, то й я не житиму, Іванку!»* [11, с. 10].

Особливого змістового навантаження набувають роздуми Олі про війну, що звучать наприкінці твору. Її слова сповнені глибокого усвідомлення цінності миру й відповідальності кожного перед майбутнім: *«[...] як же ми повинні берегти свою землю від жаху війни. Вогненні смерчі, чорні атомні гриби,*

отруйні тумани, радіоактивні дощі... А потім? Скільки людей загинуло в минулу війну... Деякі залишилися жити з покаліченими тілами, покаліченими душами» [11, с. 100].

Тема війни присутня і в оповіданні «При виконанні бойового завдання». Головні герої твору, Тетяна й Андрій, отримують завдання від голови колгоспу Федора: підпалити пшеничне поле, бо *«не діждуться фашисти нашого хліба їсти!»* [11, с. 122]. За сорок кілометрів від їхнього села вже *«йде війна, падають бомби, стріляють гармати, кулемети, рушниці»* [11, с. 122]. Герої намагаються встигнути знищити врожай, перш ніж вийти з села, але раптова поява ворожого літака в небі забирає життя Андрія, надаючи оповіданню трагічного, але героїчного звучання. Його смерть постає як символ жертвності заради свободи.

Тема війни порушена і в оповіданнях збірки «Твій тихий дім», яку склали десять оповідань («Романс Рахманінова», «Твій тихий дім», «Командувати парадом буду я», «Сісти, подумати», «Дорога додому», «Дощ у вихідний», «Весна 46-року», «Зіпсований годинник», «Транзитні пасажери», «Життя на пенсії») та повість «Компенсація за відпустку».

Про збірку схвально відгукнувся В. Лисенко: *«У молодій письменниці вийшла цікава і потрібна книга-свідчення її дальшого творчого зростання, змушніння таланту [...] Ще раз хочеться повірити в щасливий творчий шлях оригінальної і безперечно здібної письменниці»* [46, с. 153].

Воєнна тематика присутня в оповіданнях «Весна 46-го року», «Життя на пенсії», «Твій тихий дім». Цю тему, а точніше – травматичний досвід, що залишає слід у людській свідомості, надзвичайно глибоко й психологічно достовірно розкрито в оповіданні «Твій тихий дім». Авторка зосереджується не стільки на зовнішніх подіях воєнного часу, скільки на внутрішньому стані людини, яка пережила жахи війни і змушена нести цей досвід крізь роки. У центрі оповіді – Галина, мати двох синів, для якої минулі страхи несподівано оживають у мирному сьогоденні.

Письменниця майстерно передає механізм психологічної пам'яті, коли минуле проривається у свідомість у вигляді болісних спогадів, майже фізично відчутного страху. Цей момент художньо сконцентрований у фрагменті: «[...]*десь з темних глибин давно забутого виповзає цей жах і всвердлюється в хребет льодовою спіраллю, і вже знаєш, що зараз буде рев, який перейде у вищання, і вищання все буде тонше і тонше, аж стане нестерпно тонким, а потім глухо рвоне, і земля буде хитатись під ногами, і ніде не буде захисту від того хижого, що проноситься з тріумфуючим ревом над твоєю головою. Так було вже з нею, а тепер воно вернулось і хоче повторитись з її синами*» [25, с. 73].

У творчому доробку Г. Гордасевич присутня тема служіння народові. Найвдаліше вона розкрита у повісті «Компенсація за відпустку». Головний герой – хірург Артем – постає у творі як людина цілковито віддана своїй професії, справжній ентузіаст і навіть фанатик лікарської справи. Його життєве кредо полягає у безумовній готовності допомагати іншим – іноді навіть ціною власного спокою чи особистого щастя. Самовідданість героя переходить межу професійного обов'язку, перетворюючись на своєрідну одержимість служінням людям.

Саме така надмірна зосередженість на роботі стає причиною чергової втрати коханої: Ліда не може прийняти того, що у житті Артема немає місця для особистих почуттів, адже весь його час і енергію поглинає лікарська діяльність. Вона вкотре відчуває себе другорядною у його світі, поступаючись місцем пацієнтам, операціям: «*Але чому, ну чому в нас все так виходить? Варто тобі побачити якусь болячку, як в ту ж мить я абсолютно перестаю для тебе існувати*» [25, с. 25].

Через такого роду конфлікт авторка порушує морально-психологічну проблему: де проходить межа між професійною самопожертвою та емоційною самотністю, між покликанням і людською потребою бути коханим і зрозумілим.

Жінка не здатна прийняти надмірну захопленість чоловіка його професійною діяльністю, тому залишає Артема. Проте герой, попри особисті

втрати, продовжує впевнено йти обраним шляхом, спрямовуючи свої зусилля на допомогу людям, які цього потребують.

У такий спосіб авторка розкриває парадокс людської відданості справі: коли глибока професійна пристрасть, переростаючи в одержимість, починає порушувати гармонію між особистим і суспільним, між покликанням і людським щастям. Через долю Артема письменниця показує, що навіть найвищі ідеали можуть обернутися самотністю, якщо людина втрачає здатність до емоційної близькості та внутрішньої рівноваги.

В. Лисенко вдало підкреслював: «Письменницю хвилюють і надихають на пошуки ті самі питання і проблеми, якими живе і хвилюється її покоління, її сучасники в свята і будні, в дні успіхів і розчарувань» [46, с. 153]. Ця думка точно окреслює життєву і творчу позицію Г. Гордасевич, для якої література була не лише засобом художнього самовираження, а способом співпереживання добі, людям, їхнім духовним пошукам і моральним вибором.

Закономірним є звернення авторки до вічних гуманістичних тем – щастя, вірності, порядності, людяності, що постають у її прозі як універсальні цінності, здатні протистояти жорстокості й байдужості світу. Ці мотиви найяскравіше розкриваються в оповіданнях «Романс Рахманінова», «Дощ у вихідний», «Зіпсований годинник», «День щастя».

Проблема пізнання світу очима дитини знаходить художнє втілення в оповіданнях «Клопіт з рибою», «Чому дерева зелені», «Живе собі хлопчик». У цих творах письменниця відтворює процес формування дитячої свідомості, перші кроки у пізнанні навколишнього світу, становлення моральних і естетичних орієнтирів. Через побутові, на перший погляд, прості ситуації авторка показує, як дитина відкриває для себе закони життя, навчається розрізняти добро і зло, щирість і байдужість, красу природи та людських взаємин. Її герої пізнають світ не лише розумом, а й серцем – через емоції, співчуття, допитливість і щирий подив перед кожним відкриттям.

Попри те, що Г. Гордасевич не ставила собі за мету розвивати специфічно феміністичну проблематику, її проза надзвичайно промовиста в осмисленні жіночих доль. Тому виокремлюємо ще одну тему в прозі письменниці – тему жінки. Найбільш промовистою з точки зору жіночої тематики є збірка «Прекрасні імена жіночі». Ця тема звучить і в збірці «Двадцять років і один день».

Цікавою у творчому доробку Г. Гордасевич є повість «Прощання з Ізольдою», у якій авторка звертається до проблеми соціального становища жінки, її права на гідність, самоповагу та незалежність. Як слушно зазначає Г. Чернихівський, письменниця «показує, що в наш час жінка повинна бути діловою, а не середньовічною Ізольдою білорукою. А для цього жінці потрібна освіта, висока професійність. Це забезпечить їй незалежність, звільнить від вікового тягара чоловікової рабині» [61, с. 104].

Думка кременецького дослідника надзвичайно точно відображає головний ідейний акцент твору: Г. Гордасевич прагне показати трансформацію жіночого світогляду від пасивного очікування любові до усвідомленої потреби в самореалізації та соціальній активності. Головна героїня – Ізольда – втілює тип жінки, вихованої у традиційній системі цінностей, згідно з якою призначення жінки полягає у служінні чоловікові та родині. *«[...] Вона вважає, що жінка приходить на цей світ виключно для любові. Ну, в усякому разі, що це найважливіше. По-моєму, вона замолоду начиталася старовинних романів про любов»* [19, с. 167].

Життя Ізольди позначене моральним приниженням і психологічною залежністю від п'яного й деспотичного чоловіка, який знущається над нею та дітьми.

Переломним моментом у долі Ізольди стає зустріч із журналісткою Славою, яка уособлює новий тип жінки – освіченої, професійно активної, соціально відповідальної. Саме Слава публічно викриває дії чоловіка Ізольди, після чого він залишає родину й місто. Проте життя Ізольди не стає легшим, адже вона

стикається з іншим, не менш болісним викликом – необхідністю самостійно вибудувати власне життя. А вона ж не має освіти, професії чи досвіду праці.

Письменниця з глибоким психологізмом відтворює момент пробудження самосвідомості Ізольди, яка вперше замислюється над сенсом власного існування і роллю жінки у суспільстві. Вона усвідомлює, що життя не обмежується любов'ю чи родиною, а передбачає також відповідальність за себе, своє майбутнє і своїх дітей. Саме Слава допомагає героїні зробити перший крок до нового життя – влаштовує її до редакції, відкриваючи перед нею можливість професійного становлення і морального відродження.

У багатьох творах Г. Гордасевич жінки постають не як «додаткові персонажі» у сюжеті, а як носії власного внутрішнього світу, власної драми й величі. Так, наприклад, образ Олі («Смак осіннього яблука»), котра бореться з тяжкою недугою, водночас образ жінки, що веде подвійний двобій: із зовнішніми обставинами та з власною вразливістю. У її характері поєднуються крихкість і сила, що створює складний і багатогранний психологічний портрет.

Для Гордасевич жіночий досвід – це передусім духовне випробування. Її героїні не прагнуть гучних перемог, однак саме вони демонструють приклад моральної витривалості. М'якість і делікатність у їхніх характерах не є ознаками слабкості, а, навпаки, вони перетворюються на джерело стійкості, здатності впливати на інших, підтримувати, оберігати, формувати середовище духовного тепла. Таким чином, у творчості письменниці проступає своєрідна концепція жіночої сили: не войовничої, а мудрої та стійкої, здатної давати опір обставинам і водночас зберігати гармонію душі.

Зовсім іншою постає героїня повісті «Лідія, донька Люськи» – Люська, яка постає втіленням типу «маленької людини» – наївної, соціально й духовно нереалізованої жінки, яка втратила власну індивідуальність і життєву мету. Її існування обмежується двома головними пристрастями — алкоголем і чоловіками, однак обидві ці залежності стають для героїні джерелом постійних страждань і принижень. Якщо згубний вплив алкоголю є очевидним, то

проблеми, пов'язані з чоловіками, розкриваються через слова Валерки, сусіда Лідки: *«А твоя мамка реве! [...] А її знову чоловік кинув! І обікрав! Хоча що там у вас було красти!»* [19, с. 38]. Ці рядки підкреслюють циклічність життєвих поразок Люськи та її соціальну безпорадність, яка робить її жертвою власних слабкостей.

Від Люсьчиного життя і її чоловіків – *«А то ж скільки вже в неї тих «чоловіків» було!»* [19, с. 41] – найбільше страждає Ліда. Вона терпить материне життя до того, аж поки один із чоловіків не краде її транзистора.

На протигагу матері, Ліда уособлює моральну стійкість, відповідальність і здатність до самопожертви. Вона вимушено бере на себе роль дорослої, намагаючись компенсувати материнську неспроможність. Дізнавшись, що Люська може померти від чергової чарки, дівчина приймає рішення залишитися з нею й доглядати, навіть ціною власного майбутнього – жертвуючи майбутньою кар'єрою спортсменки.

Тема кохання добре розкрита в повістях *«Прощання з Ізольдою»*, *«Сукня для нареченої»*, *«Озеро, про яке ніхто не знав»*.

Через образ Слави (повість *«Прощання з Ізольдою»*) письменниця досліджує психологію сучасної жінки, яка прагне незалежності, але водночас не може повністю відмовитися від потреби бути коханою. Її внутрішній конфлікт особливо виявляється в епізоді, коли вона, відчуючи несподіваний емоційний імпульс, уперше замислюється над справжністю власних почуттів: *«Невже це любов? Невже вона справді є?»* [19, с. 162].

Проаналізовані прозові твори Г. Гордасевич відзначаються глибоким психологізмом, увагою до внутрішнього світу людини та морально-етичними пошуками, тому є актуальними і сьогодні.

Морально-виховний потенціал цих текстів зумовлює їхню педагогічну значущість і актуальність для використання у закладах загальної середньої освіти, що дозволяє розглядати їх як значний ресурс формування світоглядних та етичних орієнтирів учнів.

Висновки до III розділу

Аналіз прозових творів Г. Гордасевич засвідчує різну тематику її текстів. У прозі письменниці найчастіше звучать такі теми:

- внутрішня сила особистості («Смак осіннього яблука», «Соло для дівочого голосу»);
- війна («При виконанні бойового завдання», «Твій тихий дім», «Весна 46-року», «Смак осіннього яблука»);
- кохання («Прощання з Ізолюдою», «Сукня для нареченої», «Озеро, про яке ніхто не знав»);
- жіноча доля («Прощання з Ізолюдою», «Лідія, донька Люськи»).

Прозова спадщина Г. Гордасевич засвідчує тексти соціально-побутової («Смак осіннього яблука», «Лідія, донька Люськи»), історичної («Соло для дівочого голосу», «При виконанні бойового завдання»), морально-етичної («Дош у вихідний», «Зіпсований годинник», «День щастя», «Прощання з Ізолюдою» та ін.) проблематики.

Проаналізовані твори мають значний виховний потенціал, тому радимо їх вивчати на уроках української літератури у ЗЗСО з учнями 7-11 класів. Виразний морально-етичний потенціал репрезентують оповідання «Клопіт з рибою», «Чому дерева зелені», «Живе собі хлопчик». Такі твори можуть слугувати ефективним засобом розвитку етичних уявлень і формування компетентностей гуманістичного спрямування в учнів 5-6 класів, адже у них порушено питання доброти, відповідальності, шанобливого ставлення до природи та людини.

Проза письменниці легко сприймається різними віковими групами завдяки чистій, літературній мові. Стиль Г. Гордасевич багатий на художні засоби, які роблять тексти образними, але не ускладнюють їх. Завдяки такому поєднанню доступності й образності проза письменниці може бути ефективно використана

як у молодшій, так і в середній та старшій школі, виконуючи водночас пізнавальну, виховну та естетичну функції.

РОЗДІЛ IV

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Формування читацької компетентності – одне із завдань педагога-словесника нової української школи (НУШ). У час інформаційно-цифрових технологій перед учителями стоїть важлива проблема: як залучати сучасних учнів до читання художньої літератури? Так, становлення особистості відбувається, зокрема, через уміння усвідомлено працювати з художніми текстами, здатністю їх інтерпретувати й висловлювати власні судження.

Українська література відкриває широкі можливості для розвитку учнів, оскільки вона нерозривно пов'язана з духовними орієнтирами й національними цінностями.

Саме через художні твори школярі вчаться емпатії співпереживаючи героям, віднаходять відповіді на складні питання минулого й сьогодення,

пізнають світ у різних аспектах. Одним із важливих та дієвих способів формування національної ідентичності й цілісного світогляду учнів є вивчення літератури рідного краю.

По-перше, література рідного краю сприяє розвитку літературної компетентності учнів, тобто вміння сприймати, аналізувати й інтерпретувати художні тексти у контексті історичних, соціальних та культурних реалій. Через вивчення творчості митців свого краю школярі глибше усвідомлюють зв'язок між літературою та життям, між індивідуальною долею письменника й долею його народу. Творчість місцевих письменників розвиває інтерес і формує в школярів відчуття причетності до культурного процесу краю.

По-друге, уроки літератури рідного краю виховують в учнях патріотичні почуття, національну свідомість, любов до традицій рідного регіону, тому проведення таких уроків, присвячених місцевим авторам та їхній творчій спадщині, має не лише культурно-просвітницьке, а й виховне значення. Такі уроки також допомагають формувати художній смак, розвивати емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва слова, а також стимулюють прагнення до самовираження й творчої діяльності. Таким чином, систематичне ознайомлення з письменниками рідного краю є не лише засобом літературної освіти, а й дієвим чинником духовного становлення особистості.

Вивчення творчої біографії письменників рідного краю є важливим, оскільки воно не лише збагачує знання учнів про національну культуру, а й сприяє формуванню в них цілісного світогляду та системи духовних цінностей.

Сучасна дослідниця-методистка Г. Токмань рекомендує застосовувати різноманітні джерела для вивчення біографії письменників:

- написане самим письменником, біографія якого вивчається: автобіографія, щоденники, записники, епістолярій, автобіографічні мотиви у творчості;
- написане його сучасниками: спогади, листи, присвяти, літературно-критичні статті, ювілейні та прощальні промови;

- написане науковцями: біографії, огляди творчості (літературні портрети);
- написане письменниками: біографічні художні твори різних жанрів — епос, драма, ліро-епос, лірика, есе;
- музейні матеріали: родинні реліквії, особисті речі, рукописи, першодруки, фото, художні портрети тощо;
- історичні документи: протоколи допитів, постанови про арешт, тексти вироків. Документи про нагородження письменників; документи офіційної влади, свідчення, що суперечили версіям тогочасного режиму [58].

Є. Пасічник, зокрема, підкреслює: «Вивчення життєвого шляху письменника повинне бути своєрідною психологічною та естетичною підготовкою учнів до розгляду його творчості. І не тільки підготовкою. Біографія великої людини – незвичайне явище. Справді, скільки повчальних фактів, гідних наслідування, можна почерпнути з життя видатних митців на уроках літератури. Прогресивний письменник – голос нації, виразник її політичних ідеалів, совість епохи. Його життя – це приклад служіння народу. Українські письменники піднімали свій голос протесту проти нищення української культури, її святинь, боронили рідну мову, здійснювали велику організаторську роботу» [53].

У цьому контексті можемо стверджувати, що вивчення творчості Г. Гордасевич на уроках літератури рідного краю є цілком виправданим і має надзвичайно важливе значення.

Звертаючись до питання про роль особистості митця у формуванні його творчої спадщини, важливо враховувати взаємозумовленість життєвого шляху письменника та історичних обставин, у яких він існував. Про таку нерозривність наголошує Є. Пасічник:

«Біографію митця не можна вивчати у відриві від епохи, в яку він жив, і від його творчості. Великих людей завжди породжує епоха. Час накладає відбиток на їхню творчість, дії і вчинки» [53].

Поетичні та прозові твори Г. Гордасевич правдиво передають ту епоху, у якій вона жила. Більшість творів авторки є свідченням громадянської стійкості, любові до України й віри в її краще майбутнє. Художня спадщина письменниці не лише розкриває багатство української культури та літератури, але й виконує виховну місію: формує у школярів моральні орієнтири, допомагає осмислювати історичне минуле, відкриває складний внутрішній світ людини.

Вивчення творчості Г. Гордасевич на уроках літератури рідного краю містить таке коло завдань:

- ознайомлення з ключовими етапами життєво-творчого шляху авторки;
- аналіз культурно-історичного контексту, у якому жила й працювала письменниця;
- дослідження проблемно-тематичного змісту її поетичних і прозових творів.

Під час опрацювання перших двох завдань учителю-філологу необхідно ґрунтовно ознайомитися з історико-культурними та суспільно-політичними особливостями епохи, у якій формувалася особистість і творчість Г. Гордасевич. До таких визначальних періодів належать післявоєнна доба (друга половина 1940-х рр.), час «відлиги», наступні десятиліття застою та пізніший період національного відродження кінця XX століття (1980–1990-ті роки) — кожен із них залишив відбиток на світогляді, тематиці й художніх уподобаннях авторки й має бути врахований учителем під час підготовки до уроку.

Окрему увагу слід приділити біографічним особливостям: сімейне середовище, у якому зростала письменниця (духовні впливи з боку батька — священнослужителя та культурно-освітня атмосфера з боку матері — вчительки

й поетеси), мало суттєвий вплив на формування її моральних орієнтирів і естетичних пріоритетів. Необхідно також враховувати ключові життєві епізоди, що позначилися на її долі та творчості: арешт у період навчання, тридцятилітнє перебування на Донбасі, активна громадська діяльність з підтримки української мови й національного руху (співзасновниця Донецького товариства української мови та Донецького крайового Руху).

Такий комплексний, історико-біографічний підхід до підготовки вчителя забезпечує глибше розуміння джерел художньої спрямованості авторки й дає змогу органічно пов'язати текстуальний аналіз із реаліями часу та особистим досвідом письменниці, що підвищує пізнавальну цінність уроку та сприяє обґрунтованому викладанню матеріалу.

Оскільки, творчість Г. Гордасевич вирізняється актуальністю порушених тем і багатовимірністю проблематики, що охоплює як соціально-політичні, так і морально-етичні аспекти людського буття, її твори спонукають учнів не лише до естетичного сприйняття художнього слова, а й до роздумів над складними життєвими ситуаціями, моральним вибором, духовними цінностями.

З огляду на це, методика опрацювання творів Г. Гордасевич у шкільному курсі літератури має бути спрямована на розвиток аналітичного та критичного мислення учнів, формування в них умінь аргументовано висловлювати власну позицію, осмислювати прочитане у зв'язку з власним досвідом. Ефективним є використання проблемно-пошукових (створення проблемної ситуації, евристична бесіда) і дискусійних методів (дебати, «мозковий штурм», «круглий стіл», «ПРЕС»), які стимулюють активну інтелектуальну діяльність і формують емоційно-ціннісне ставлення до зображуваних подій та персонажів.

Учитель, наприклад, при вивченні поетичної спадщини авторки, ставить перед учнями такі запитання, які потребують розгорнутих відповідей:

- «Який настрій викликає ця поезія? Чому?»;
- «Яку головну думку прагнула донести авторка? Як ви це зрозуміли?»;
- «Що у вірші відображає світогляд поетеси або події його часу?»;

- «Яке значення цей вірш може мати для сучасної людини?».

Такі запитання викликають дискусію, активізують мислення школярів і вчать їх аргументувати власну точку зору. Важливо, щоб учні не просто повторювали готові висновки, а шукали власні відповіді, спираючись на текст і власний життєвий досвід.

Проблемна тематика творів письменниці особливо цінна тим, що її можна пов'язати із сучасним життям учнів. Урок має перетворюватися на діалог поколінь, де твір стає відправною точкою для осмислення власних переживань. Наприклад, розглядаючи тему дружби чи зради, учитель може запропонувати учням обговорити подібні ситуації з їхнього середовища, зіставити їх із літературними прикладами. Це робить літературу ближчою, «живою» і такою, що впливає на формування особистості.

Твори Г. Гордасевич із соціальною та історичною проблематикою можна поєднувати з вивченням історії, етики, громадянської освіти. Це дозволяє школярам зрозуміти, що література – не ізольований світ, а відображення реальних подій і проблем. Так, під час вивчення твору «Соло для дівочого голосу» доцільно обговорити питання становлення особистості в суспільстві. Оскільки проблемні тексти спонукають до аналізу складних життєвих ситуацій, важливо розвивати в учнів навички критичного мислення. Учитель може використати метод «Займи позицію», який полягає в проведенні дискусії на суперечливій темі. Педагог-словесник пропонує, наприклад, завдання:

- знайти аргументи «за» і «проти» вчинку героя;
- порівняти позиції різних персонажів;
- визначити, яка точка зору ближча до власних переконань і чому.

Таким чином, школярі вчаться не лише читати, а й осмислювати, співвідносити художній світ із реальністю.

Ефективне вивчення творів Г. Гордасевич у школі вимагає різнопланових методичних прийомів. Саме завдання, які пропонує вчитель, стають тим

інструментом, що допомагає учням не лише зрозуміти сюжет, а й глибше осмислити моральну, психологічну та соціальну проблематику тексту. Добір вправ повинен бути різноманітним: від аналітичних і письмових до дискусійних та інтерактивних. Такий підхід дозволяє врахувати інтереси різних учнів і розкрити потенціал творів письменниці.

Найперше завдання учителя – **навчити школярів аналізувати художній текст**. Саме через аналітичні вправи учні вчаться бачити за словами письменниці моральні орієнтири та конфлікти. Наприклад, можна запропонувати визначити головну моральну проблему твору й пояснити, чому вона важлива для сучасного читача. Це спонукає замислитися над актуальністю літератури. Інше завдання – описати внутрішній світ героя, звернувши увагу на його сумніви, переживання та суперечності. У такий спосіб школярі набувають психологічної чутливості й учаться співпереживати. Особливо корисним є аналіз рис характеру персонажа, що допомогли йому подолати труднощі.

Важливою складовою освітнього процесу під час вивчення художнього твору є **розвиток творчої уяви учнів, уміння формулювати та аргументовано висловлювати власні думки у письмовій формі**. З цією метою доцільним є використання завдань, що мають продуктивний і рефлексивний характер, зокрема написання есе. Такий формат роботи активізує внутрішній світ школяра, сприяє розвитку критичного мислення, здатності до самоаналізу й осмислення морально-етичних проблем, порушених у творі.

Ефективним прикладом є творче завдання у формі **есе-роздуму на тему «Який вибір я зробив(ла) би на місці героя?»**. Воно дає змогу не лише перевірити рівень розуміння змісту твору, а й спонукає учня до глибокого саморефлексивного аналізу, співвіднесення художньої ситуації з власними моральними орієнтирами. Іншою продуктивною формою письмової роботи є **щоденниковий запис від імені персонажа** в день ключової події сюжету. Такий метод забезпечує ефект «входження» в художній світ, допомагає емоційно

пережити події разом із героєм, формуючи емпатійне ставлення до його вчинків і внутрішніх переживань.

Різноманітність завдань при вивченні творчості Г. Гордасевич дозволяє не лише глибоко зрозуміти художній твір, а й виховує в учнів уміння мислити, співпереживати, робити моральний вибір і цінувати силу художнього слова.

Викладання творів Г. Гордасевич із проблемною тематикою вимагає від учителя аналітичного й водночас творчого підходу. Завдання педагога – не дати готові відповіді, а навчити учнів мислити, дискутувати, співпереживати, робити власні висновки. Таке навчання виховує духовно зрілу особистість, здатну до морального вибору та критичного погляду на світ.

При доборі творів Г. Гордасевич для шкільного вивчення необхідно враховувати вікові особливості учнів. Молодші школярі потребують простих і доступних за змістом оповідань із чіткими моральними орієнтирами, тоді як старшокласники готові до сприйняття складних тем, тонких психологічних характеристик і художніх деталей. Тому вивчення творчості письменниці має бути поступовим: від ознайомлення з елементарними етичними проблемами – до осмислення автобіографічних і національно значущих мотивів у її прозі та поезії. З урахуванням цього пропонуємо орієнтовну добірку творів Г. Гордасевич для різних вікових груп школярів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Рекомендовані твори для різних класів

Клас	Твори	Особливості вивчення
5-6	Оповідання із збірки «Відцвіла шипшина»	Ознайомлення з морально-етичними проблемами (доброта, відповідальність). Доступна мова й сюжет. Розвиток навичок аналізу характерів.
7	Оповідання «Твій тихий дім»	Проблема війни, травматичного досвіду. Аналіз емоційного стану персонажів.
8	Поезії «Убиймо в собі раба!...», «Ера	Осмислення історичної пам'яті, суспільних процесів і морального вибору.

	України», «Я - є! Ти - є! Він - є!..»	Виховання почуття патріотизму, внутрішньої сили, любові до Батьківщини.
9	Поезія «Для мене «культ» – не абстрактне поняття...»	Автобіографічність, тема тоталітаризму та втрати юності. Розвиток уміння інтерпретувати символи. Розмова про ціну свободи.
10-11	Автобіографічний роман «Соло для дівочого голосу»	Автобіографічність. Аналіз соціального контексту. Розмова про силу духу.

Розробка уроку літератури рідного краю за творчістю Г. Гордасевич

План-конспект уроку з української літератури у 8 класі

Тема: Література рідного краю. Патріотична лірика Галини Гордасевич.
Морально-етичні та громадянські цінності у творчості письменниці.

Мета уроку:

- ознайомити учнів із поетичною творчістю Г. Гордасевич патріотичного спрямування;
- розвивати навички аналізу художнього тексту та критичного мислення;
- виховувати любов до рідної землі, повагу до історії та готовність до відповідальної громадянської позиції.

Обладнання: презентації учнів про життя і творчість письменниці, світлини Г. Гордасевич (Додаток А), збірка «Ера України» (Додаток Г), епіграф, роздруковки вибраних віршів: «Убиймо в собі раба!..», «Ера України», «Я - є! Ти - є! Він - є!..» (Додаток Г), робочі аркуші для аналізу поезій.

Тип уроку: урок літератури рідного краю, комбінований.

Клас: 8

Очікувані результати уроку:

- учні ознайомляться із життям та творчістю Г. Гордасевич і її внеском в українську літературу;

- збагнуть морально-етичні цінності поезії авторки.

План уроку:

1. Організаційний момент.

- 1.1. Привітання з класом.
- 1.2. Перевірка готовності учнів до уроку.
- 1.3. Оголошення теми і мети уроку.

2. Мотивація навчальної діяльності.

- 2.1. Вступне слово вчителя.
- 2.2. Бесіда: «Що для вас означає патріотизм у сучасному світі?».
- 2.3. Робота з епіграфом: *«Якщо я все це разом з країною змогла перетерпіти і подолати – значить, стала я мудрою, значить, стала я сильною...».*

3. Основна частина.

- 3.1. Знайомство з постаттю Г. Гордасевич.
- 3.2. Повідомлення про життєво-творчий шлях письменниці (презентації учнів).
- 3.3. Читання та аналіз вибраних поезій.

4. Закріплення знань.

- 4.1. Робота в групах:
 - 1-ша група: виписати художні засоби поезії «Убиймо в собі раба!...».
 - 2-га група: виписати художні засоби поезії «Ера України».
 - 3-тя група: виписати художні засоби поезії «Я - є! Ти - є! Він - є!...».
- 4.2. Обговорення результатів.

5. Підсумок уроку.

- 5.1. Заключне слово вчителя.

6. Домашнє завдання.

- 6.1. Пояснення домашнього завдання.

Перебіг уроку

Епіграф:

*Якщо я все це разом з країною змогла перетерпіти і подолати –
значить, стала я мудрою, значить, стала я сильною...*

Галина Гордасевич

1. Організаційний момент.

1.1. Привітання з класом.

– Добрий день, дорогі учні! Вітаю вас на уроці літератури рідного краю! Сьогодні ми продовжимо мандрувати сторінками минулого. На уроці зануримося у творчість письменниці, що жила задля України й вірила у її кращу долю.

1.2. Перевірка готовності учнів до уроку.

– Переконайтеся, що ви готові до уроку. У вас має бути ручка, зошит, роздруковки віршів, із якими ми працюватимемо.

1.3. Оголошення теми і мети уроку.

– Запишіть, будь ласка, у своїх зошитах дату. Тема нашого уроку: «Література рідного краю. Патріотична лірика Галини Гордасевич. Морально-етичні та громадянські цінності у творчості письменниці».

Мета: ознайомитися із життєво-творчим шляхом Г. Гордасевич, морально-етичними цінностями її поезії.

2. Мотивація навчальної діяльності.

2.1. Вступне слово вчителя.

– Упевнена, що кожен із нас любить свій дім, свою вулицю, своє місто. Якщо разом скласти всі наші домівки, то утвориться дорога нам Батьківщина. Погодьтеся, зараз слово «патріотизм» звучить надзвичайно сильно. Це не просто поняття з підручника, а й щоденні вчинки людей, які люблять і захищають свою країну. Українські поети завжди були голосом народу, і сьогодні ми почуємо, як у ліричних рядках оживає любов до України.

2.2. Коротка бесіда: «Що для вас означає патріотизм у сучасному світі?».

– Діти, поділіться думками про те, що для вас означає патріотизм у сучасному світі. Створімо асоціативний куш до слова «патріот». Чи можна бути патріотом у повсякденному житті? Як саме?

2.3. Робота з епіграфом:

*Якщо я все це разом з країною змогла перетерпіти і подолати –
значить, стала я мудрою, значить, стала я сильною...*

Галина Гордасевич

– Як ви розумієте ці слова? Чому, на вашу думку, саме такі рядки стали епіграфом нашого уроку?

3. Основна частина.

3.1. Знайомство з постаттю Г. Гордасевич.

– Галина Гордасевич – багатогранна особистість, на долю якої випало багато труднощів. Проте вона ніколи не нарікала, а завжди гордо рухалася вперед попри всі негаразди та перешкоди. Найбільше письменниця любила Україну. Сьогодні ми ознайомимося з її біографією та віршами патріотичної тематики.

3.2. Повідомлення про життєво-творчий шлях письменниці (виступи учнів).

Учитель:

– Зараз я запрошую до слова тих учнів, які підготували коротку інформацію з біографії Г. Гордасевич.

(Учні виступають із заздалегідь підготовленими повідомленнями, використовуючи презентації або ілюстрації.)

Питання до класу:

– Що вас найбільше вразило у біографії письменниці?

– Як ви думаєте, що надихало авторку на творчість?

3.3. Читання та аналіз вибраних поезій.

– Дякую всім за відповіді. Зараз ми прочитаємо такі поезії Г. Гордасевич: «Убиймо в собі раба!..», «Ера України», «Я - є! Ти - є! Він - є!..».

(Учні виразно читають вірші.)

Учитель:

- Отже, про що йдеться у віршах?
- Як ви гадаєте, до кого звертається авторка?
- Спробуйте сформулювати мотив кожної поезії.

4. Закріплення знань.

4.1. Робота в групах:

- Зараз ви об'єднаєтеся, щоб попрацювати у групах.

1-ша група: виписати художні засоби поезії «Убиймо в собі раба!...».

2-га група: виписати художні засоби поезії «Ера України».

3-тя група: виписати художні засоби поезії «Я - є! Ти - є! Він - є!...».

4.2. Обговорення результатів.

- Прошу кожну з груп озвучити свої дослідження.

5. Підсумок уроку.

5.1. Заключне слово вчителя.

5.2 Літературний диктант «Так/Ні »

– Щоб перевірити те, як ви засвоїли інформацію про життя й творчість Галини Гордасевич, пропоную вам літературний диктант. Якщо погоджуєтеся із твердженням, то пишете «так», якщо не погоджуєтеся – «ні».

1. Галина Гордасевич народилася у Кременці? (Так).
2. Батько письменниці був музикантом? (Ні).
3. Галина Гордасевич навчалася у Львові? (Ні).
4. Перший свій вірш поетеса написала у 12 років? (Ні).
5. Під час навчання Галину Гордасевич безпідставно заарештували? (Так).
6. Письменницю засудили на 15 років? (Ні).
7. Після звільнення Галина Гордасевич 30 років жила у Кременці? (Ні).
8. Дебютна збірка авторки має назву «Веселки на тротуарах»? (Так).
9. «Соло для дівочого голосу» – це автобіографічний роман Галини Гордасевич? (Так).
10. Письменниця боялася вести громадську діяльність? (Ні).
11. Галина Гордасевич писала вірші на біблійну тематику? (Так).

12.Письменниця похована за заповітом у Кременці? (Так).

– Дякую за роботу!

6. Домашнє завдання.

6.1. Пояснення домашнього завдання.

Написати есе (обсяг 0,5 – 1 с.) на тему: «Актуальність поезії Г. Гордасевич сьогодні».

Висновки до IV розділу

У програмі шкільного курсу не передбачено вивчення творчості Г. Гордасевич, проте вчитель-словесник може запропонувати ознайомлення з життєписом та художньою спадщиною письменниці на уроках літератури рідного краю. Оскільки більшість творів авторки відображають громадянську стійкість, любов до України та віру в її майбутнє, то такі поетичні та прозові тексти мають важливе виховне значення.

У розділі подано методичні рекомендації щодо опрацювання біографії та творчої спадщини письменниці на уроках літератури рідного краю. Зокрема, у 8 класі ми пропонуємо вивчати поезії «Убиймо в собі раба!...», «Ера України», «Я - є! Ти - є! Він - є!...».

З урахуванням вікових особливостей учнів, в інших класах ЗЗСО радимо розглядати такі поетичні і прозові твори: оповідання із збірки «Відцвіла шипшина» (5-6 класи), оповідання «Твій тихий дім» (7 клас), поезія «Для мене «культ» – не абстрактне поняття...» (9 клас), автобіографічний роман «Соло для дівочого голосу» (10-11 класи). Названі тексти виконують важливу виховну функцію для формування в учнів емпатії, доброзичливості, гідності, стійкості, національної свідомості.

Найефективнішими при вивченні творчості Г. Гордасевич, на нашу думку, є проблемно-пошукові та дискусійні методи, що активізують інтелектуальну діяльність, сприяючи формуванню ціннісного ставлення до зображуваних об'єктів.

Ці рекомендації можуть стати практичною основою для розробки уроків у школах тих регіонів, із якими найбільше пов'язана доля Г. Гордасевич: Тернопільщини, Рівненщини, Львівщини та Донбасу.

ВИСНОВКИ

Дослідження творчості Г. Гордасевич має вагоме значення для популяризації літератури другої половини XX – початку XXI ст., зокрема її твори національно спрямованого аспекту. Багатогранна художня спадщина письменниці не лише зацікавлює читачів, а й формує глибше розуміння морально-етичних проблем. У процесі роботи нам вдалося дослідити біографічний та культурно-історичний контекст життя авторки, проаналізувати поетичну та прозову спадщину, а також розробити методичні підходи до інтеграції творів письменниці у навчальний процес.

Творчість Г. Гордасевич вирізняється глибиною художнього образу та багатогранною тематикою. Її поезія та проза поєднують емоційну насиченість, морально-етичну значущість та соціальні аспекти життя людини. У творах письменниці висвітлюються питання добра і зла, духовного самовдосконалення, взаємовідносин у родині, дружбі, коханні, а також патріотизм та відповідальність перед суспільством. Завдяки такому багатшаровому змісту твори Г. Гордасевич сприяють формуванню у школярів морального та етичного світогляду, здатності до самоаналізу та критичної оцінки поведінки персонажів.

Лірика письменниці відзначається виразною образністю, емоційністю та глибиною філософського змісту. Поетичні тексти Г. Гордасевич пронизані любов'ю до України та прагненням її свободи («Україно моя!», «Надходить ера України...»), історичною пам'яттю та національною свідомістю («Початок

історії», «Пам'ятаймо, хто ми...», «Рабів у собі убиваймо!»). Ці тексти мають вагомий виховний вплив, зокрема допомагають сформувати в учнів моральні цінності, громадянську свідомість і повагу до української культури, тому вагомими для вивчення у ЗЗСО.

Поетичні твори авторки, зокрема філософської («To be or not to be?...», «Життя людини – як свічка на вітрі») та релігійної («І всоте продасть мене щирий друг...», «Іронічна притча») тематики, стимулюють учнів до критичного мислення, розширюють емоційний та естетичний досвід, формують здатність до аналізу художнього слова та розуміння його соціального й культурного контексту.

Прозові твори письменниці охоплюють широкий спектр життєвих проблем: від моральних («Компенсація за відпустку», «Лідія, донька Люськи») до суспільних тем («Соло для дівочого голосу», «Твій тихий дім»). Вони створюють умови для активного залучення учнів до аналізу художнього тексту, порівняння ситуацій з власним досвідом, розуміння соціальних явищ та моральних норм. Читання прозових творів Г. Гордасевич сприяє розвитку критичного мислення, формуванню власної позиції щодо життєвих і соціальних питань.

Аналіз оповідань та повістей письменниці допомагає учням усвідомлювати складність людських стосунків, навчитися приймати відповідальні рішення та розуміти наслідки своїх вчинків.

Художні тексти Г. Гордасевич є важливим ресурсом для формування гармонійно розвиненої особистості школяра, оскільки поєднує глибоку художню цінність із високим педагогічним потенціалом. Використання її творів у навчальному процесі забезпечує комплексний розвиток учнів, формування критичного мислення, емоційної чутливості, моральної свідомості та активної громадянської позиції, що є надзвичайно актуальним у сучасному освітньому контексті. Тому ми рекомендуємо вивчати на уроках української літератури поетичні та прозові тексти письменниці: оповідання із збірки «Відцвіла шипшина» (5-6 класи), оповідання «Твій тихий дім» (7 клас), поезії «Убиймо в

собі раба!...», «Ера України», «Я - є! Ти - є! Він - є!...» (8 клас), поезія «Для мене «культ» – не абстрактне поняття...» (9 клас), автобіографічний роман «Соло для дівочого голосу» (10-11 класи).

Приклад уроку літератури рідного краю у 8 класі демонструє ефективний дидактичний механізм для цілеспрямованого формування та розвитку патріотичних і громадянських цінностей учнів.

Результати дослідження доцільно використовувати як практичний матеріал для уроків у регіонах, чия історія тісно переплетена з життєвим і творчим шляхом Г. Гордасевич (Тернопільщина, Рівненщина, Львівщина, Донбас).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми гуманітарної освіти : збірник наукових праць. Випуск 22. / за заг. ред. А. М. Ломаковича, М. С. Курача. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2025. 191 с.
2. Бачинська К. Згасла зірка Волині. *Українське слово*. 2001. Ч.2. 17-25 травня.
3. Бондючна Ю. «Рядок з літопису» Галини Гордасевич: історіософія як складова української національної ідеї. Золота пектораль. URL: <https://zolutapektoral.te.ua/%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%BA-%D0%B7-%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%83-%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87/> (дата звернення: 05.10.2025).
4. Василюшин О. Автографи Г. Гордасевич – для нащадків. *Кременецький вісник*. 2005. 1 квіт. С. 2.
5. Воляннюк І. О. Концепт «духовність» і засоби його вербалізації у творі «Ноїв ковчег» Галини Гордасевич. *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2025. Т. 1. Вип. 39. С. 33–37. Бібліогр.: с. 37 (8 назв); рез. укр., англ. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/39/part_1/8.pdf.
6. Вони прославили наш край. Молоді про славетних людей Тернопільщини. Бібліографічний посібник. Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. 288 с.

7. Гордасевич Г. Автобіографічні твори. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FHordasevych%2FAvtobiohrafichni_tvory_zbirka.doc (дата звернення: 06.09.2025).
8. Гордасевич Г. Веселки на тротуарах. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FHordasevych%2FVeselky_na_trotuarakh.doc (дата звернення: 06.09.2025).
9. Гордасевич Г. Вибране сином : поезії. Львів : Сполом, 1999. 64 с.
10. Гордасевич Г. Високе полум'я дня : Поезії. К. : Рад. письменник, 1980. 77 с.
11. Гордасевич Г. Відцвіла шипшина : Повість та оповідання. К. : Рад. письменник, 1974. 181 с.
12. Гордасевич Г. Двадцять років і один день : повісті, оповідання. К. : Рад. письменник, 1984. 238 с.
13. Гордасевич Галина Леонідівна / І. В. Зуб. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-31124> (дата звернення: 10.06.2025).
14. Гордасевич Г. Ера України : поезії. Львів : Сполом, 2000. 64 с.
15. Гордасевич Г. І сказав Ісус : поезії. Львів : Сполом, 2000. 64 с.
16. «Йти просто по землі крізь терни...» : літературно-краєзнав. нарис / уклад. О. П. Гуляєва ; Комун. закл.культури «Донецька обласна бібліотека для дітей». Маріуполь, 2020. 43 с.: фото. URL: <https://bibliokids-mrpl.com.ua/images/OurEditions/gordasevich.pdf> (дата звернення: 13.08.2025).
17. Гордасевич Г. Наречена сонця. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FHordasevych%2FNarechena_sontsia.doc (дата звернення: 06.09.2025).
18. Гордасевич Г. Пора почуватись великими : публіцистика. *Дніпро*. 1997. № 3-4. С. 110–118.
19. Гордасевич Г. Прекрасні імена жіночі: Повісті. Донецьк : Донбас, 1990. 207 с.
20. Гордасевич Г. Рядок з літопису : поезії. Львів : Сполом, 2000. 63 с.

21. Гордасевич Г. Слід зірничі : лірика. Київ : Рад. письм., 1986. 126 с.
22. Гордасевич Г. Соло для дівочого голосу. Львів : Добра справа, 201. 112 с.
23. Гордасевич Г. Сонце, вітер і жінка : поезії. Львів : Піраміда, 2001. 64 с.
24. Гордасевич Г. Станція Ворожба : поезії. Львів : Піраміда, 2001. 63 с.
25. Гордасевич Г. Твій тихий дім : Повість та оповідання. Донецьк: Донбас, 1980. 175 с.
26. Гордасевич Г. Твори: У 3-х т. Т. 1. : Поетичні твори / упоряд. Б. Гордасевич; худож. оформл. сер. І. Штурми. Львів : Каменяр, 2006. 326 с.
27. Гордасевич Г. Твори: У 3-х т. Т. 2. : Проза / упоряд. Б. Гордасевич; худож. оформл. сер. І. Штурми. Львів : Каменяр, 2007. 326 с.
28. Гордасевич Г. Твори: У 3-х т. Т. 3. : Мала проза, повісті / упоряд. Б. Гордасевич; худож. оформл. сер. І. Штурми. Львів : Каменяр, 2009. 325 с.
29. Гром'як Р. Був світ, а в світі була любов. *Літературна Україна*. 1995. 27 квіт. С. 3.
30. Гоць П. Покутна стежа Галини Гордасевич : дослідження / ред. Б. Гордасевич. Л. : НВФ Українські технології. 2007. 24 с.
31. Дем'янова І. Гордасевич Галина Леонідівна. // Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1 : А — Й. 696 с. ISBN 966-528-197-6. С. 394.
32. Дубровський Р. Галина Гордасевич: портрет на тлі України. *Дивослово*. 2014. №78. С. 75-79.
33. Дубровський, Р. Галина Гордасевич: портрет на фоні України : життя і творчість. *Замок*. 2013. №9-14, 31 липня. С. 16-17.
34. Дубровський Р. Естетизація голоду в автобіографічній прозі Галини Гордасевич. III Дунайські наукові читання. Голод 1946- 1947 рр.: історичні, філософсько-психологічні та педагогічні аспекти; Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 18-19 травня 2017 року. Ізмаїл : РВВ Ізмаїльського державного педагогічного ун-ту, 2017. С. 95-99.

35. Дубровський Р. Зооморфна метафора в поезії Галини Гордасевич. *Сучасні літературознавчі студії*. Збірник наукових праць. Вип. 8. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2011. С. 443-448.
36. Дубровський Р. Лірика Галини Гордасевич: проблематика, поетика: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Тернопіль, 2015. 21 с.
37. Дубровський Р. Образ Іншого у творчості Галини Гордасевич. *Волинь філологічна: текст і контекст. Імагологічна проблематика польської, білоруської, російської та української літератур і європейський контекст*. Вип. 11. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 86 -91.
38. Дубровський Р. Особливості функціонування топосу міста у поезії Галини Гордасевич. *Вісник Луганського національного університету*. Луганськ, 2013. С. 19-24.
39. Дубровський Р. Релігійна віра як джерело поетичної творчості Галини Гордасевич. *Українська мова й література в сучасній школі*. 2013. С. 62–66.
40. Дубровський Р. Сакральне у духовному просторі героїв Галини Гордасевич та Івана Чендея. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 28. Ужгород. 2012. С. 67-69.
41. Дубровський Р. У двох світах: громадянська лірика Галини Гордасевич періоду «застою». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Тернопіль : ТНПУ, 2014. Вип. 39. С. 65-70.
42. Жигун С. «Ноїв ковчег» Галини Гордасевич: як метафора маркує травму. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2023. № 21. С. 57–63.
43. Зимний З. Йти просто по землі крізь терни // Г. Гордасевич. Твори. Т. 1. Поетичні твори. Львів: Каменяр, 2006. С. 5-11.
44. Кіраль С. «І пора почуватись великими»: штрихи біографії й творчості Галини Гордасевич. *Українська літературна газета*. URL: <https://litgazeta.com.ua/articles/sydir-kiral-i-pora-pochuvatys-velykymy-shtrykhy-biohrafii-j-tvorchosti-halyny-hordasevych/> (дата звернення: 11.03.2025).
45. Курлат Й. Сім кольорів веселки. *Комсомолец Донбасу*. 1966. №96. 17 серпня.

46. Лисенко В. Складності людської простоти. *Дніпро*. 1981. №10. С. 151-153
47. Листи Галини Гордасевич та Івана Дзюби : з розділу «Дослідження епістолярної спадщини письменниці» // «Я зібрана з усієї України» : силует Галини Гордасевич на тлі історії : статті, спогади, інтерв'ю, листи, світлини / упоряд. Р. О. Дубровський; заг.та наук. ред. С. С. Кіраля. Київ; Кременець; Ніжин: Лисенко М. М., 2016. С. 141-178.
48. Мокрик Р. Бунт проти імперії: українські шістдесятники. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 416 с.: іл.
49. Микуляк О. Концепт «Місто» у поезії Галини Гордасевич. *Студентський науковий вісник*. Кременець: КОГПІ, 2012. Вип. 8. С.180-182.
50. Овсієнко В. Інтерв'ю Г. Л. Гордасевич. Дисидентський рух в Україні : віртуальний музей. URL: <https://museum-old.khpg.org/1185442425> (дата звернення: 11.03.2025).
51. Остафійчук М. Жінка в світ приходить для любові : про письменницю зі Львова Галину Гордасевич. *Буковинське віче*. 2000. 12 лип. С. 4.
52. Павличко Д. В. Веселка від Сяну до Дону : з розділу «Спогади, відгуки, інтерв'ю...» // «Я зібрана з усієї України»: силует Галини Гордасевич на тлі історії : статті, спогади, інтерв'ю, листи, світлини / упоряд. Р. О. Дубровський; заг. та наук. ред. С. С. Кіраля. Київ; Кременець; Ніжин: Лисенко М. М., 2016. С.91-92.
53. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. К., Ленвіт, 2000. 384 с.
54. Райбедюк Г. Б. «...І слово бере Галина Гордасевич - Українка...». *Філологічні діалоги*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2018. Вип. 5. С. 113-124. [Рецензія на книгу : «Я зібрана з усієї України.» : силует Галини Гордасевич на тлі історії : статті, спогади, інтерв'ю, листи, світлини / упоряд. Р. О. Дубровського; заг. та наук. ред. С. С. Кіраля. Київ; Кременець; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2016. 288 с.].
55. Реабілітовані історією. Тернопільська область. Книга шоста / Упор. О. Г. Бажан, П. З. Гуцал, Г. М. Маєвська. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2020. 672 с., іл. URL: <https://www.reabit.org.ua/files/store/298.pdf#page=216.18> (дата звернення: 14.09.2025).

56. Стуканова Ю. Р. Інтерпретація біблійних сюжетів у збірці поезій Галини Гордасевич «І сказав Ісус». URL: <https://edu.forlan.org.ua/doc/zbirn/ZTBCH.pdf> (дата звернення: 04.08.2025).
57. Теленчі О. Жила. Любила. Плакала. Сміялась. *День*. 2001. 5 квіт. С. 5.
58. Токмань Г. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2012. 312 с.
59. Токмань Г. «Станція Ворожба» Галини Гордасевич: мотиви і логічно-сугестивна поетика ліричного циклу. *Слово і час*. 2015. № 4. С. 15-28. URL: <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/363/238> (дата звернення: 08.05.2025).
60. Українська література в просторі культури і цивілізації : збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених / відповід. ред. Н. В. Горбач; ред.-упоряд. В. М. Ніколаєнко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 192 с.
61. Чернихівська В., Чернихівський Г. Галина Гордасевич: життя і творчість : монографія. Кременець-Тернопіль. 2010. 220 с.
62. Чернихівський Г. Знайомтесь: Галина Гордасевич. *Прапор перемоги*. 1987. 13 черв. С. 4
63. Чернихівський Г. Портрети пером : статті, есе, рецензії : в 3 кн. Кременець ; Т. : Папірус. Кн. 1. 2001. 306 с. ; Кн. 2. 2003. 324 с. ; Кн. 3. 2008. 314 с.
64. Чернихівський Г. У розквіті сил залишила цей світ. *Дзвін*. Тернопіль. 2006. Ч. 124.
65. Шевчук В. На березі часу. Ті, котрі поруч : спогади про сучасників. Київ : Либідь, 2016. С. 529.
66. Шекспір В. Гамлет. Переклад з англ. Львів, 2008. 192 с.
67. Шістдесят поетів шістдесятих років : антологія нової української поезії / упоряд., вступ. ст., довідка Б. Кравцева. Нью-Йорк : Пролог, 1967. XXI, 299 с.
URL: <https://diasporiana.org.ua/poeziya/shistdesyat-poetiv-shistdesyatyh-rokiv-antologiya-novoyi-ukrayinskoyi-poeziyi/> (дата звернення: 11.11.2025).

68. Яворівський В. Був світ, а в світі була любов : Галині Гордасевич – 60. *Літ. Україна*. 1995. 27 квіт.
69. Ярошевич І. «Будь вимогливим і нещадним...» Духовна сутність творчого доробку Галини Гордасевич. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Філологічні науки*. Луганськ, 2008. №1 (139) січень. С. 169-176. URL:
<https://dspace.pdau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6f4380aa-ae6f-4e7d-92fb-3a5c20707902/content> (дата звернення: 08.08.2025).
70. Ярошевич І. «Лагерна система міста» в автобіографічному романі Галини Гордасевич «Соло для дівочого голосу». *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Філологічні науки*. Луганськ, 2010. Ч. III. №20 (207) жовтень. С. 121-128.

* * *

71. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3505. Оп. 1. Спр. 1.
72. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3505. Оп. 1. Спр. 9.

ДОДАТКИ

Додаток А

Вересень 1990 р. Київ. «Золотий гомін»

Валерій Бойченко, Галина Гордасевич, Анатолій Кичинський.

Фото Богдана Гордасевича

Галина Гордасевич

Галина Гордасевич і Марта Гай

Автобіографія
Галини Гордасевич, написана нею власноручно
для Тернопільського державного архіву
на прохання його директора п. Богдана Хаварівського

Почну з того, яке відношення має мій рід до Тернопільщини.

Реш в 1916 р. в Кременьці приїхав мій дід Павло Хомчук з неінкою Марією і двома малими доньками — Оленою та Вірою (зрештою, оскільки Віра була 1916 року на-родилася, то не виникає питання, що вона народилася вже тут).

Дід Павло був родом з села Торонаї на Житомирщині, його батько Олександр був селянином і мав але дві дівчата. Проте дід Павло змінив "не за царя", в 1911 році, закінчити Глухівський педагогічний і отримав золоту медалю. Там же він одружився з козацькою сестрою Тушиловою Марією Трищенко. Моя мама говорила, що її мама теж закінчила Глухівський педагогічний, але наскільки мені відомо, дівчат тоді в педагогіку не приймали. В цей час у разі баба Марія мала педагогічну освіту, бо викладала в кременецькому "вище-начальному училищі", а дід був інспектором цих же училищ.

В 1918 році баба Марія померла, а в 1921 році дід Павло з дітьми переїхав в село Великі Загайці, де працював дяком, до поляки не дозволили йому працювати в школі. Дідові Павлові не везло з неінками, очевидно, вони вмирали, до не розлучилися в той час було думке некрою — до та сестри, з якою він жив, — звалили називати її "Потх Сося", — була вже четверта, і вони не могли звичає в церкві. Товари і її ім'я Софія Миколаївна Косів, і вона мене особисто ека-зала, що її рідний брат — композитор. Судячи з цього, це мав би бути Василь Верховиць, оскільки його справжнє ім'я Василь Миколайович Косів. Зрештою, з Потхою Соєю мені довелося думке мало спілкуватися.

Дід Павло добивався дозволу виїхати на "велику Україну", міг це на шість, до тут врятували від голодної смерті в 33-му чи від кулі в 37-му, йому відповіли

Рукопис автобіографії Г. Гордасевич

14.07.1997 р.

Львів

27.04.89 р. Донецьк

Шановний Гавриле Івановичу!

Отже, в музеї є всі мої поетичні збір-
ки і майже всі прозові книжки (нема ки-
ївського видання "Двадцять років і один
день", але таки в мене нема).

Громизка з бачила в Києві 1-го квіт-
ня (ми обоє члени головної ради товарист-
ва української мови), він показував ту
газету з заретушованою вишиванкою.

У нас в Донецьку Товариство україн-
ської мови взагалі під забороною. Під
егідою обкому створено "общество род-
ного языка", конференція якого відбу-
лася вчора. В залі сиділи всі секретарі
райкомів та міськомів по ідеології та ще
стільки не учителів (точніше вчителюк)
української мови, яких привезли райко-
мівськими машинами. На установах
всією цього товариства мене просто не
пустили, але з того часу мене не обрали
в київську раду, і тепер вже без мене
ніжк не можна. Проте коли мене ви-

Лист Галини Гордасевич до Гаврила Чернихівського

27 квітня 1989 рік

Донецьк

Поетичні збірки Галини Гордасевич

* * *

Убиймо в собі раба!
Його в нас віками плекали!
Звестись на повний зріст
Нарешті чи не пора б!
Коли ми мовчали налякано
Чи натхненно рукоплескали.

В нас
ріс
раб.

Убиймо в собі раба!
Вже предків забутих тіні
Стукають в наші душі
Не лише вночі, а й удень.
Здригаються континенти.
І чути в їхнім двигтінні
Відлуння того майбутнього,
Що нас за порогом жде.

Убиймо в собі раба!
Бо дивляться наші діти
І їхні очі питають:
– Що скажете нам, батьки?
Що нам лишаєте в спадок?
Чим будемо володіти?

Вже ж не білі плями в Історії –
Суцільні темні віки.

А що ми їм, справді, полишим?
Жменьку вкраїнських літер?
Землю, солону від крові
І білу від ДеДеТе?
Убиймо в собі раба!
Інакше Історії вітер
Нас, мов сухе лущиння,
Геть на смітник змете.

Щоб настала нова доба,
Убиймо в собі раба!

ЕРА УКРАЇНИ

Надходить ера України.

О земле, рідна і свята!

І озираються країни,

Що над Європою світа.

Світа, світа, бо сонце сходить,

Погожий обіцяє вік,

І зеленіють в полі сходи,

І йде межею чоловік.

Він по-хазяйськи оком гляне,

Чи все як слід цвіте й росте.

Колись поляни і древліни

Зорали поле це святе.

Його кропили рясно кров'ю,

Гноїли трупом. Та дарма!

Воно відроджене любов'ю!

Від нього кращого нема!

І коли візьмуть в руки діти

Пахучий, ніби сонце, хліб,

Я знаю: буде він радіти,

Наш предок – ант а чи дуліб.

І успокояться по всьому,

Кого на страшну смерть прирік

Чи той кривавий тридцять сьомий,
Голодний тридцять третій рік

Після великої руїни
Ставати до роботи час.
Європа дивиться на нас.
Надходить ера України.

* * *

Я - є! Ти - є! Він - є!
І все це - ми!
І нас немало.
Тож хоч мине азарт,
А носа вішати не варт.
Аби лиш у сідлі тебе тримало.
І ще - завжди лишаймося людьми.

Я - є! Ти - є! Він - є!
Чужі ми чи сім'я,
Та світ до нас належить.
Отож міцніше гарт
І носа вішати не варт!
Не боїмось потопу ні пожежі.
А як прийде така година,
Що нас покличе Україна,
Хай відгукнеться кожен:
- Я!